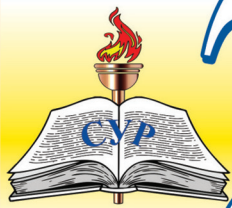

Літературно-культурний журнал українських письменників Румунії

Наши голоса

Місячник Союзу українців Румунії. XXXV рік видання. № 381, березень, 2026

*І ружому навчається,
Щ свого не цурається...*

М. Шевчук

Наш голос

NAȘ HOLOS
ISSN 1220-6296

Головний редактор – Ірина Мойсей
Редактори: Іван Ребошапка
Михайло Трайста

Редколегія:
Корнелій Ірод,
Михайло Михайлюк,
Віргілій Ріцько

Адреса редакції:
Раду Попеску, 15, Сектор 1, Бухарест;
Телефони: 021/222.07.29; 021/222.07.37
Телефони\Факси: 021/222.07.37; 021/222.07.55;
E-mail: nas.holos@uur.ro
Друкарня «RCR Print»,
Бухарест, Румунія
Redacția:
Str. Radu Popescu, Nr. 15, Sector 1,
București, România

Застереження:

- За достовірність фактів, цитат, власних імен та інших відомостей відповідають автори підписаних матеріалів.
- Редакція може не поділяти точки зору авторів.
- Надіслані до редакції матеріали не рецензуються і не повертаються.
- Редакція залишає за собою право скорочувати й редагувати надіслані матеріали, не порушуючи їхнього основного змісту.

Читайте в номері:

- ❖ *До питання про початки буковинської шевченкіани*
- ❖ *Гуцульські видноколи життєпису геніального Франка*
- ❖ *Історик із європейським іменем*
- ❖ *Російська імперія у світоглядному вимірі Лесі України*
- ❖ *Маловідомі в Румунії сторінки української фольклористики (17)*
- ❖ *Сучасна українська драматургія – Ірина Гарець –*
- ❖ *Місто з пам'яті, слова і любові*
- ❖ *В очікуванні світла*
- ❖ *Прометей Срібної Землі*
- ❖ *На допомогу вчителю: Музейний простір як ресурс вивчення української мови та літератури*
- ❖ *Чарівний рушник*
- ❖ *Святкування Великодня в Рогожештах*
- ❖ *Вовк гуцульського краю (Уривок з повісті)*
- ❖ *Духовні джерела. Сорок мучеників Севастійських*

Володимир АНТОФІЙЧУК

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОЧАТКИ БУКОВИНСЬКОЇ ШЕВЧЕНКІАНИ

У свідомість буковинців Тарас Шевченко почав увіходити наприкінці 50-х – на початку 60-х років XIX ст., майже синхронно з останнім періодом життя поета і безпосередньо після його смерті. Шевченкове слово ширилося краєм дуже поволі, долаючи державні кордони, цензурні заборони й культурні бар'єри, проте сприймалося надзвичайно щиро як довгоочікуваний голос історичної правди й духовного визволення. Його радо, усім серцем і душею приймали і в пишних палатах, і в оселях під солом'яними стріхами, сповнені надії, що в «своїй хаті» нарешті запанує «своя й правда, і сила, і воля», а українці утвердяться як соборна спільнота «в сім'ї великій, в сім'ї вольній, новій» серед інших цивілізованих народів світу.

Великий речник національної правди, новий пророк, «святої правди возвіститель» прибував на Буковину різними шляхами: зі сторінок альманахів і часописів, із переписаних від руки списків, що, за влучним висловом О. Маковея, нагадували середньовічну традицію рукописного побутування книги. Шевченкові тексти поширювалися також в усній передачі – «з уст в уста», набуваючи майже сакрального звучання, розпалюючи серця й формуючи новий тип національної свідомості. Образ великого поета закріплювався і в громадських формах культурного життя: на пам'ятних вечорах, панахидах, громадських зібраннях, тобто в усіх практиках духовного й культурного життя української громади краю.

Особливо вагомою стала книжкова присутність Т. Шевченка. Він приходив до буковинців зі сторінок першого «Кобзаря» (1840), альманаху «Ластівка» (1841), першого видання «Гайдамаків» (1842), «Чигиринського Кобзаря» (1844), лейпцизького видання «Кобзаря» (1859), нового «Кобзаря» (1860), двотомних львівських «Поезій Тараса Шевченка» (1867), а також через галицькі часописи «Вечерниці», «Слово», «Мета», «Нива», «Львов'янин», «Правда» тощо. У такий спосіб формувався своєрідний транскордонний культурний простір, у межах якого Шевченкове слово ставало чинником духовної єдності українців по обидва боки імперських кордонів.

За свідченням В. Сімовича, перше організоване знайомство з творчістю Т. Шевченка на Буковині пов'язане з невеликим молодіжним гуртком, до якого входили галичани: письменник і журналіст Кость Горбаль (1836–1903) і громадський діяч Лонгин Лука-

шевич (1839–1882), які мали значний вплив на Ю. Федьковича. Вони ознайомилися з творами Т. Шевченка за лейпцизьким виданням 1859 року і через свого приятеля Антіна Кобилянського, тоді студента Чернівецького православного ліцею, зуміли, за словами В. Сімовича, «сколихнути молодими семінаристами» (Сімович В. *Праці: У 2 т. Т. 2: Літературознавство. Культура. Чернівці: Книги–XXI, 2005. С. 91*).

До лейпцизького видання увійшли твори, заборонені царською цензурою: «Кавказ», «Холодний Яр», «Заповіт», «Розрита могила», «За думою думаром вилітає» («Гоголю»), «І мертвим, і живим...». Цілком зрозуміло, чому ці поезії, позначені глибоким осмисленням трагедії української історії та колоніального становища народу, справили потужне враження на чернівецьку молодь. Саме цим, очевидно, пояснюється той факт, що вже 1864 року з ініціативи місцевих семінаристів і гімназистів у чернівецькій церкві Святої Параскеви вперше на Буковині за Шевченком відслужили панахиду за участі о. Ізидора Мартиновича. Подія набула широкого розголосу. Львівська газета «Слово» (ч. 21 від 11 (23) березня 1864 р.) писала: «Сей акт много доброго зділал, розбудив чувства в нашої молодежи руської і показав, що і на Буковині ми од сна великого встали і про свою словесність гадати зачали» (Цит. за: Маковей О. *Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича / За ред. Б. І. Мельничука, Л. М. Ковалець, О. В. Добржанського, К. М. Лук'янюка. Чернівці: Золоті литаври, 2005. С. 194*).

Чернівецький поет Володимир Вознюк узяв ці слова за епіграф до свого вірша «Перше пошанування Кобзаря у Чернівцях 29 лютого (за ст. ст.) 1864 року», у якому художньо підкреслив суспільну вагу події:

Була та панахида – наче віче
русинської громади Чернівців.
І то не був якийсь миттєвий вигад,
відчув народ в собі свій рідний дух.
Себе ламає, нищить панцир крига,
коли розбудить воду сонця рух.
...Буковина вставала з великого сну,
Україну поволі в собі відкривала.
Розбудив їх Шевченко у третю весну
з того часу, коли відійшов від загалу.

(Продовження на 4 с.)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОЧАТКИ БУКОВИНСЬКОЇ ШЕВЧЕНКІАНИ

(Продовження з 3 с.)

Поетичний відгук В. Вознюка підтверджує, що вже перші буковинські панахиди за Т. Шевченком набували значення громадянського віче, сприяючи пробудженню національної свідомості. Значить, Шевченкова пам'ять від самого початку поєднувала літературний і громадянський виміри, виступаючи актом національного самоусвідомлення.

Однак історія буковинської шевченкіани розгорталася не лінійно й не безперешкодно. Засновані товариства «Руска Бесіда» (1869), «Руска Рада» (1870), «Союз» (1875) протягом певного часу не змогли виробити сталого ритму українського культурного життя. Як писав Василь Сімович, «у буковинських виданнях із тих часів про Шевченка не чути... Це були тяжкі для нашого народу часи, коли найталановитіша українська інтелігентна молодь, із різних причин, перебігала масами в румунський табор, то німечилась, то виїжджала за стипендії від російського консульства до Росії» (Сімович В. *Праці: У 2 т. Т. 2: Літературознавство. Культура. Чернівці: Книги–XXI, 2005. С. 92*).

Перелом настав у середині 1880-х років. Від 1884 р. українські товариства очолили національно свідомі діячі, а з 1885 р. почали виходити газета «Буковина» та місячник «Бібліотека для молоді, селян і міщан». На сторінках цих видань з'являються шевченкознавчі матеріали, а наближення 25-річчя від дня смерті поета помітно активізувало інтерес до його спадщини.

Вагому роль у цьому процесі відіграв С. Смаль-Стоцький (1859–1938), автор низки студій про Шевченка, зокрема праці «Т. Шевченко. Інтерпретації» (Варшава, 1934). Його діяльність ознаменувала перехід буковинської шевченкіани на етап систематичного наукового осмислення.

Водночас важливим підсумком початкового періоду популяризації творчості великого українського поета на Буковині стало формування німецькомовної шевченкіани. Завдяки їй Т. Шевченко вступав у ширший європейський культурний простір, відкриваючи західному читачеві культуру, історію та духовний світ українського народу. Через переклади й публікації образ Кобзаря виходив за межі регіону й набував загальноєвропейського звучання, долаючи статус України як *terra incognita* в культурній свідомості континенту.

Отже, перший період буковинської шевченкіани (1861–1886) позначений інтенсивним поширенням Шевченкових творів і формуванням специфічного типу їх сприйняття – емоційно насиченого, громадянськи загостреного й поступово сакралізованого. Т. Шевчен-

ко входив у культурний простір краю як всенародно визнаний класик, моральний авторитет, голос історичної правди, що мобілізував і пробуджував національну гідність. Саме в цьому середовищі, на перетині книжної традиції, усної рецепції та громадянських практик пам'яті, народилася творчість Ю. Федьковича – перша системна спроба поетичного осмислення спадщини Кобзаря, що відкрила новий етап художньої канонізації образу великого поета на Буковині.

У межах ранньої буковинської шевченкіани творчість Ю. Федьковича посідає особливе місце. Якщо на початковому етапі Шевченкове слово входило в культурний простір краю переважно через книжну рецепцію, усне поширення та громадські практики пам'яті, то у Федьковичевій творчості воно ознаменувалося глибоким художнім осмисленням.

Ю. Федькович – перший буковинський письменник, у поезії якого постать Т. Шевченка перебувала в центрі оригінальної художньої рефлексії. У його творах пам'ять про великого поета виходить за межі звичайного літературного впливу й набуває значення духовного авторитету, історичного символу та поетичного співрозмовника.

Рецепція Т. Шевченка у творчості Ю. Федьковича розгорталася у двох взаємопов'язаних площинах. З одного боку, формувався процес сакралізації пам'яті про поета: Т. Шевченко осмислювався як мученик історичної правди, пророк національного визволення і моральний суддя історії. А з другого, – складався внутрішній поетичний діалог, у межах якого Ю. Федькович творчо засвоїв Шевченкову образність, інтонацію та символіку, виробляючи власну художню манеру.

Саме ця подвійна перспектива – сакралізація пам'яті та поетичний діалог – визначила структуру Федьковичевої шевченкіани. Вона охоплює кілька взаємопов'язаних жанрових форм, у яких образ Кобзаря поступово утверджується як духовний символ національної історії. Аналіз цих текстів дає змогу простежити еволюцію Федьковичевого осмислення Т. Шевченка – від безпосереднього емоційного відгуку на смерть поета до складної системи поетичної інтерпретації його історичної місії.

Літературознавці зазначають, що перше знайомство Ю. Федьковича з творчістю Т. Шевченка та загалом з українським письменством було пов'язане з його спілкуванням з А. Кобилянським і К. Горбалем. Саме вони відкрили перед молодим буковинським поетом новий культурний горизонт, увівши його в коло української літературної традиції. За свідченнями дослідників, восени 1860 року К. Горбаль уперше розповів Ю. Федьковичу про Т. Шевченка і продекла-

мував вступ до вірша «Думи мої, думи мої...», що справило на нього глибоке враження. До цього часу Ю. Федькович майже не мав системного уявлення про українську літературу та ширший український культурний світ.

Характер цього духовного відкриття промовисто передає свідчення В. Сімовича, який підкреслював, що нові приятелі, познайомивши поета «з українським письменством, давали йому читати нові книжки, що приходили з Наддніпрянщини, розповіли йому про долю нашого народу, про його славне минуле – в Федьковича відкрилися очі, він пізнав уже докладно, хто він, для кого має йти його праця і як до неї забиратися» (цит. за: *Бабич Н. 15 не останніх із могікан: Педагоги і вчені Буковини другої половини XIX століття: Науковий нарис. Чернівці: Букрек, 2010. С. 20–21*).

Знайомство з А. Кобилянським і К. Горбалем стало одним із переломних моментів у творчій біографії і світогляді Ю. Федьковича. Саме тоді поезія Т. Шевченка відкрилася йому як потужний моральний і художній орієнтир, що визначив подальший напрям його світоглядного розвитку. Глибину цього сприйняття засвідчує лист Ю. Федьковича до К. Горбала від 16 березня 1862 року, у якому він просить надіслати твори Т. Шевченка і підкреслює особливий духовний вплив їх читання: «Коли би Твоя воля та й ласка, пришли ми ще дечого, а найдужче Тя прошу о Шевченкові письма, бо єк їх читаю, то ни інак, але сми в раю» (*Федькович Ю. Твори. Т. 5. Чернівці: Буковина, 2022. С. 118*).

У тому ж листі Ю. Федькович виявляє прагнення вшанувати пам'ять поета власним словом: «Шкода, що не знаю, котрої днини соловії наш, Шевченко, си упокоїв, але чий будеш ласкав та ми напишеш; буду си старати, абих хоть якийс сонат на ухо відумати». Особливо промовистим є ще один фрагмент цього листа, у якому відчутне особисте переживання втрати й бажання надати пам'яті про поета форми спільного вшанування: «Але так, душко: ци на померший день Шевченки що напишу, ци ні, то я тої днини наше войскове козацтво до себе спрошу та будемо пам'ять нашого Віщуна хоть співанков та думов при зеленім вині або на солоденькім меду обходити». Ці рядки свідчать, що вже на початку 1860-х років Т. Шевченко усталюється у свідомості Ю. Федьковича як великий поет, духовний авторитет і «віщун» національної правди. Водночас вони відображають характерний для тогочасної української культури процес поступового перетворення пам'яті про поета на форму колективного вшанування.

Важливе свідчення ранньої буковинської рецепції Т. Шевченка містить оповідання Ю. Федьковича «Кобзар і жовняри». У ньому відтворено епізод з часу

військової служби автора в австрійській армії, коли він отримує надіслані зі Львова книжки українських авторів, серед яких були й Т. Шевченкові. У центрі твору – спільне декламування «Кобзаря» у військовій казармі. Один із жовнів читає вголос, інші уважно слухають. У невеликому армійському приміщенні виникає своєрідна імпровізована читальня, де поезія Т. Шевченка вперше звучить для людей, що раніше не мали змоги безпосередньо з нею познайомитися.

Реакція слухачів засвідчує силу емоційного впливу поетового слова: одні не стримують сліз, інші прагнуть навчитися читати українською мовою, щоб самотійно звертатися до книжки. У цій сцені відтворено характерну для народного середовища форму рецепції літератури, коли поетичний текст сприймається через колективний досвід слухання, що значно посилює його моральну та емоційну дію.

Отже, оповідання «Кобзар і жовняри» можна розглядати як одне з ранніх художніх свідчень буковинської рецепції творчості Т. Шевченка. Воно відображає процес входження поезії Кобзаря в народне середовище Буковини і водночас висвітлює роль самого Ю. Федьковича як одного з перших провідників Шевченкового слова в культурному просторі краю.

Безпосереднє знайомство з поезією Т. Шевченка та її поширення серед простого люду мало для Ю. Федьковича далекосяжні наслідки. Спільні декламації «Кобзаря» в казармі, емоційна реакція слухачів, прагнення жовнів навчитися читати українською мовою посилювали духовний вплив Шевченкового слова і сприяли формуванню власного творчого самоусвідомлення письменника. У цьому процесі поступово утверджувався внутрішній зв'язок із поезією Кобзаря, що згодом визначив проблемно-тематичні та жанрово-стильові особливості літературної спадщини Ю. Федьковича. Від ролі читача і популяризатора він поступово переходив до ролі поета-інтерпретатора, для якого образ Т. Шевченка став найвищим духовним авторитетом, джерелом творчого натхнення і предметом постійного поетичного діалогу.

Саме з такого емоційно насиченого досвіду рецепції та поширення слова великого поета формувалася Федьковичева шевченкіана – одна з найраніших художніх спроб осмислення постаті Т. Шевченка в українській літературі. Вона охоплює різні жанрові форми: присвяти, жалобні пісні, псалмові інтерполяції, поезії з мотивом «дум» і поменники. Початковим і найбільш безпосереднім виявом цього процесу стали присвятні вірші Ю. Федьковича, у яких особиста скорбота за померлим поетом поєднується з усвідомленням його пророчої місії в історичній долі українського народу.

(Далі буде)

Аделя ГРИГОРУК

Гуцульські видноколи життєпису геніального Франка

Немає жодного куточка на Гуцульщині, де б не знали і не шанували імені генія української літератури Івана Яковича Франка.

Карпатський край вічнозелених смерек, шумливих потоків, сріблястих водоспадів і швидкоплинного Черемошу невід'ємно ввійшов у життя й творчу біографію письменника, давав йому фізичні й духовні сили, закарбувався талановитими творами в його поетичному та прозовому доробку.

Першим твором, який Франко, будучи студентом-першокурсником, написав, як сам висловився, для заробітку, була повість про Олексу Довбуша та його побратимів-опришків. Під назвою «Петрії й Довбушуки» автор опублікував її у шостому числі студентського журналу «Друг» за 1871 рік, який мав на склад усього сто примірників.

Сам І. Франко дуже критично оцінював твір, зауважуючи на ще не «виробленій мові» та недосконалій композиції повісті.

Однак повість звернула на себе увагу професора Омеляна Огоновського, який згадав про неї у своїй «Історії літератури руської» (1893 р.), а пізніше – вже у 1908 році – професора учительської семінарії з Чернівців Василя Сімовича, який попросив дозволу передрукувати цю повість у «Бібліотеці для молодіж», яку він видавав (твір опублікований у 1913 р.).

Твір вражає читача чисельним відтворенням різних суспільних верств – від найвищих до найнижчих (князь і священник, міщани й селяни, багаті та бідні, крамарі, корчмарі, християни, євреї, злодіїтощо), що було новим на тоді і свідчить про сміливість молодого автора. Так само сміливо автор показує час дії: основні події сюжету відбуваються в 60-тих роках XIX століття, але низка епізодів перенесена у XVIII століття, що також було новинкою для галицького письменства.

Автор не без романтичного флеру зобразив опришківство XVIII століття та його ватажка Олексу Довбуша, яке у наступному, дев'ятнадцятому столітті, трансформувалося в розбій та грабіжництво, що також заставляє читача задуматись над подібними метаморфозами.

Молодий Іван Франко у своєму першому великому творі не боїться поєднувати реальність з фантастикою, а навіть і з містикою, відходити від історичних фактів і конкретики, використовувати народні перекази і легенди про Довбуша та опришків, переосмислюючи їх для висловлювання власних ідей про працю та освіту задля народного блага.

З огляду на нинішні глядацькі запити повість Івана Франка «Петрії й Довбушуки» має достатньо потужний кінематографічний потенціал і могла б стати основою для успішної екранізації.

Вартувало б й українським видавництвам, як-от, до прикладу, «Дискурсові», що має вже низку опублікованих книг про Гуцульщину та гуцулів, також звернутися до цієї ранньої Франкової повісті й надати можливість сучасному читачеві ознайомитися зі змістом цього непересічного белетристичного твору. Гадаю, книжка б успішно розійшлася, тим паче в рік 170-го ювілею письменника.

Важливе місце в біографії Івана Франка і його зацікавленні Гуцульщиною займає етнографічна експедиція 1884 року, організована «Кружком етнографічно-статистичним» для студіювання життя і світогляду народу. Зазначимо, що гурток був заснований при «Академічному братстві» 1883 року й з цього приводу Іван Франко писав Михайлові Драгоманову 27 жовтня 1883 року, що не знає, чи буде з тої муки хліб, але на всякий спосіб докладе і докладатиме роботи, щоб хоч що-небудь вийшло.

Й от у пору студентських вакацій, наступного 1884 року, було вирішено здійснити мандрівку рідним краєм. 17 квітня в газеті «Діло» з'являється «Відозва до руської молодіж», в якій повідомляється мета цього заходу та два маршрути. Вказується і вартість: перший – 3,5 золотих, другий – 13 золотих.

Перша мандрівка починалася із Дрогобича і завершувалася у Болехові, тривалістю з 27 липня до 3 серпня.

Другий маршрут пролягав по Гуцульщині: розпочинаючись у Станіславі 3 серпня, пролягав до Коломиї, а звідти – гуцульським селами й стежечками, гірськими хребтами й сходженнями на карпатські вершини. Ось його докладний опис: після візиту до Коломиї – Делятин – Дора – Микуличин – Говерла – Піп Іван – Шибене – Жаб'є – Устеріки – Кути – Вишняця. Мандрівники мали бути в дорозі з 3 до 20 серпня.

Восьмого липня 1884 року в друкарні НТШ побачила світ «Мандрівнича літопись», про яку газета «Діло» повідомила своїм читачам, поінформовавши, що ця «літопись» написана добрими гумористичними віршами Івана Франка з описом майбутніх місць подорожі, а також із програмою концертів, що їх дадуть студенти в різних місцях мандрівки по Галичині й зокрема, Гуцульщині.

Учасникам експедиції І. Франко відкривав красу карпатських ландшафтів, чарівних куточків незайманої природи, які, можливо, багатьом молодим людям відкриваються вперше:

Вітай, Чорногоро! Піднебні шпилі
Високо під хмари зняла ти,
З ребер кам'яних легіони цілі
Джерел і річок розлила ти.
17 серпня зазначено:
Ось Жаб'є, гуцульська столиця. Нема,
Мовляють, села понад Жаб'є.

І тут же наступні рядки:

І більшого лиха шукати дарма,
Чи ж люд той зовсім воно заб'є?

Незважаючи на бадьорий, інколи жартівливий тон, Іван Франко звертає увагу друзів по мандрівці на злиденність гірських поселень, визискування верховинців орендарями, корчмарями, розповідає про страшну пивницю в селі Устеріках – підвал, в якому поліцейський урядовець Грдлічка, зловісно відомий розправами над гуцулами, катував своїх жертв. І. Франко пише:

Не пиво лежить в нім – гуцульська кров
На стінах ще ржавіє до дня,
Мандатор Грдлічка опишків поров
В тій ямі – гуцульська се Кодня.¹

До постаті цього чиновника-сади́ста Іван Франко звернеться також і в оповіданні «Гуцульський король», яке написав під впливом розповідей мешканців Верховинщини. Правда, твір письменник не завершив, він зберігався в рукописі. Вперше був надрукований у 1948 році у виданні Львівського університету «Іван Франко. Статті і матеріали. Збірник перший», упорядкованому М. Возняком.

Оповідання ввійшло до 22 тому п'ятдесятитомного зібрання творів Івана Франка, випущеного київським видавництвом «Наукова думка» (1979 р.).

Під час мандрівки, після прибуття в Коломию, Іван Франко зустрічається з Теофілом Окуневським, який запрошує його до Яворова, до гостинної садиби батьків – священника Іполита Окуневського та його дружини Теклі. 7-го серпня вони відправляються з Коломиї до цього високогірного села. Дорога хоч не близька, але цікава – неповторні краєвиди, сонце у високості, запах скошеного сіна із царинок та сировини у серпневій стиглості. Теофіл – правник, адвокат, громадський і політичний діяч, випускник Віденського університету – був дуже цікавим співбесідником. Всього на два роки молодший від Франка і так само відданий справі служіння своєму народові (був у 1899 році обраний депутатом Галицького сейму, у

1897-1900 та 1907-1918 – послом до Австрійського парламенту), він ділився з Франком своїм баченням майбутнього галицького краю, необхідності освіти для народу та боротьби за державне існування.

У Яворові Іван Франко багато наслухався цікавих історій про опишків і гору Стоянів, де вони збиралися, ознайомилися з гуцульськими ремеслами і, зокрема, з дереворізьбленням та мосяжництвом.

Як згадують діти Франка, Петро та Ганна, у тата був подарунок від іменитого яворівського артиста різьби Юрка Шкрібляка, якого вважають основоположником цього виду декоративно-прикладного мистецтва на Гуцульщині. На неодноразові прохання Федора Вовка, українського антрополога, археолога та етнографа, який листувався з Франком від 1879 року, цю коштовну різьблену тарілку віддали йому, а той, в свою чергу, подарував її одному з петербурзьких музеїв (до слова, в 1904 році Федір Вовк зробив антропологічні знімки І. Франка (в анфас і в профіль) у Львові, під будинком Грушевських, що сусідили з Франками).

Дні гостювання збігли досить швидко, і 14 серпня 1884 року Іван Франко вертається до Львова, але зачарування привітним гуцульським селом ще довго тепліє в його серці. Фактично, як вважав Р. Горак, з Яворова й розпочинається глибоке, й на все життя, захоплення великого письменника Гуцульщиною.²

До праці! До діл! До науки! – ці слова із Франкової програми до студентської мандрівки впали на добрий ґрунт і визначили особистісну траєкторію не однієї молодшої людини і переходили з покоління в покоління. Деякі строфи вступу «В дорогу» сподобали собі українські пластуни, і вони стали використовуватися в марші цієї молодіжної організації, бо ж насправді заклично й енергійно кличуть до громадського чину:

Гей же в дорогу,
В ясну путь,
Скинути з серця тривогу,
Вільним повітрям дихнуть!

Варто зазначити, що організатором цієї молодіжної формації разом з Олександром Тисовським та Іваном Чмолою у 1912 році був син письменника Петро Франко.

Значне зацікавлення для сучасного читача мають спогади про Івана Франка його дітей Тараса, Петра та Ганни (в заміжжі Ключко) вміщені у збірнику «Іван Франко у спогадах сучасників» (Львів, 1956), а також окремі видання «Іван Франко» авторства Петра Франка (Львів, Априорі, 2019), «Для Тебе, Тату» Анни Франко-Ключко (К.: Ярославів вал, 2010).

(Продовження на 8 с.)

¹ Франко Іван. Старошотландські балади (передмова) // Франко Іван. Ось під нами Черемош ізвився (твори І. Франка, написані в Криворівні) / Упор. Г. І. Луцюк. – Косів: Писаний Камінь, 2016. С. 5-10.

² Горак Роман. Задля празника. У сутінках: Романи-есе. – К.: Радянський письменник, 1989. С. 132.

Гуцульські видноколи життєпису геніального Франка

(Продовження з 7 с.)

Вони проливають яскраве світло на творчу особистість письменника і містять величезний фактаж для його біографії, повніше змальовують Франка як людину і неперевершеного майстра художнього слова.

Гуцульщина у спогадах найближчих до письменника людей – його дітей – постає як місце сили, джерело натхнення для великого митця, а для його сім'ї – як чудовий казковий край, населений добрими людьми і казковими духами карпатських лісів, полонин і таємничих печер.

Петро Франко пише у своєму спогаді «Іван Франко зблизька», що найкращі вакації переводили ми в горах, чудових Карпатах. Наперед їздили до Косова (до Павликів), але весь час мешкали у Печижаків.³

Обійстя цих гостинних господарів знаходилося на Монастирському, на вулиці, що тоді називалася Покутська, – північно-західній частині міста. Туди вела нерівна возова дорога, яка в'юнилася поміж осель та ще й до того перетиналася доволі глибоким стрімким потоком, який у дощ швидко наповнювався водою, що стікала зі стрімких схилів і часто виливалася на дорогу та людські подвір'я.

Про один такий приїзд до Косова на вакації розповідає Анна Франко-Ключко:

«Пригадую собі, якось ми приїхали з великим розгоном майже до самого мосту. Коні зупинились і не хотіли далі йти. Була ніч, темно, дощ. Тато зліз з воза, щоб поглянути, в чому справа. Виявилось, що підмитий недавньою зливою міст щез із землі. Нас, сонних, переляканих і мокрих, переносили якісь люди через бурхливий потік на той бік, а потім перетягали воза з пакунками й кінями. Пізно вночі ми приїхали до якоїсь корчми, пили тепле молоко з жидівськими «гуглями»-булками й лягли спати на твердих лавах, застелених жидівськими перинами.

Ранком виявилось, що ми вже в Косові, недалеко від хати, де ми мали перебути ціле літо. Поснідавши, ми забажали йти до наших господарів полями, в той час, коли віз поїхав дорогою через місто. Нам довелось йти великим лугом, порослим високою травою, повною розкішних пахучих квітів. І досі сняться мені той луг, ті квіти, той запах, той легенький теплий вітерець, а я поміж них, молоде дівча, – біжу й підстрибую, щаслива й радісна».⁴

Косів припав до душі Франковій сім'ї своїми ошатними будиночками у фруктових садах, пишними квітниками перед вікнами садиб, які були гордістю косівських господень і милували очі літникам, або, як іще називали курортників, «люфтівникам». Серед фруктових дерев переважали сливи, які щедро родили і з плодів яких у Косові варили знамените густе повидло без цукру. Сливи були скрізь: вони звисали з гілок, що перехилилися через огорожі й падали на голови перехожих, фіолетово виглядали із трави, задивлялися у прозорі вікна будиночків, мовби любувалися своєю стиглою вродою, наповнювали повітря п'яним солодким ароматом.

У Косові, який мав великі поклади солі, чоловіче населення чисельно було зайняте роботою на жупі, тобто соляній копальні, яка в історичних документах згадується 1472 року як одна з найбільших на Покутті й завдяки якій виникло «Косів-містечко».

Інша частина косів'ян займалася ткацтвом. Як згадує Анна, дочка Франків, її вразило те, що і чоловіки (в основному), і жінки, ба навіть підлітки зранку до вечора сиділи за верстатами. Тонкі полотна, не гірші від європейських, килими, ліжники, рушники, обрусі, запаски, пояси і ще багато іншого виходило з їх умілих рук.

«В кожній хаті, в одній половині, – великий, майже на цілу кімнату, ткацький верстат. На тих верстатах невсипущі руки ткачів ткали тоненькі полотна з льону, що куди перевищали світової слави ірландські полотна, ткали килими з старовинними взорами, прикрашуючи ними хати, накриваючи лави, виробляли ліжники на постіль, запаски, що їх носили жінки замість спідниць – чорні на будень, а червоні, перетикані золотом і сріблом, – на неділю й свята. Люди ласкаві й привітні, хоч бідні, бо жидівські п'явки, як і всюди в Галичині, обсідали нарід і смоктали з нього живущі соки».⁵

Правда, заробітки від цієї невсипущої праці були мізерні: весь ткацький промисел був у руках євреїв, які скуповували виготовлену продукцію й перепродували її на великих промислових ярмарках у Львові, Варшаві, Кракові, Відні та інших європейських містах. Ткачі ж отримували скромну винагороду, якої ледве вистачило на потреби сім'ї. Мало кому вдавалося щось викроїти на будову нової хати чи, скажімо, на те, щоб навчати дітей у гімназіях чи університетах.

(Далі буде)

³ Франко Петро. Мої спогади про батька // Іван Франко у спогадах сучасників. — Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1956. С. 382.

⁴ Франко-Ключко Анна. Для Тебе, Тату. — К.: Ярославів вал, 2010. С. 131.

⁵ Там само. С. 132.

Микола ВЕГЕШ, Микола ОЛАШИН, Ірина Люба ГОРВАТ

ІСТОРИК ІЗ ЄВРОПЕЙСЬКИМ ІМЕНЕМ

**До 75-річчя від дня народження члена редколегії наукового збірника
«Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність»
професора Степана Віднянського**

Історична наука на Закарпатті має глибоке коріння та славні традиції розвитку. Уродженцями нашого краю було чимало відомих вчених-істориків, які зробили неоціненний внесок у скарбницю як вітчизняної, так і світової гуманітаристики. Серед них – дослідники вітчизняної і зарубіжної історії, славісти, археологи, етнологи, історіографи, джерелознавці, знавці історії науки і техніки. Однак навіть у цій славній когорті виразно виділяється постать нашого сучасника, видатного вченого, педагога, організатора науки, доктора історичних наук, професора, члена-кореспондента НАН України Степана Васильовича Віднянського.

Степан Васильович Віднянський народився 27 березня 1951 року в мальовничому, древньому Ужгороді. Він зростав у родині вчителів, де панувала атмосфера поваги до знань, книги та праці. Саме родинне виховання заклало той міцний моральний фундамент, на якому згодом виросла будівля його професійного успіху. Середню освіту майбутній член-кореспондент НАН України здобув в міській СШ № 3.

У 1968 році Степан Віднянський стає студентом історичного факультету Ужгородського державного (тепер національний) університету. Це був час, коли на істаці працювала плеяда блискучих викладачів та науковців, які формували обличчя історичної науки краю. Найбільший вплив на становлення майбутнього вченого, на формування його наукового світогляду та дослідницьких навичок мали такі корифеї, як професори Іван Гранчак, Михайло Троян, Яків Штернберг, Ілля Шульга, доценти Едуард Балагурі, Григорій Павленко, Василь Худанич та інші. Саме в стінах альма-матер, у творчій атмосфері студентських наукових гуртків та семінарів, у Степана Васильовича проявився стійкий нахил до наукової роботи. Він не просто засвоював матеріал, а прагнув докопатися до суті історичних явищ, аналізувати факти, робити власні висновки.

Трудову діяльність Степан Васильович розпочав відразу після закінчення університету у 1973 році на освітянській ниві – на посаді вчителя історії Четівської восьмирічної школи Берегівського району Закарпатської області. Цей, хоч і короткий, період роботи в школі дав йому безцінний педагогічний досвід, вміння спілкуватися з аудиторією, пояснювати складні речі простими словами – якості, які згодом

стануть у пригоді професору Віднянському під час викладання у провідних вишах країни.

Проте непереборне бажання стати високофаховим науковцем, прагнення до великої науки кликало його далі. У 1973 році талановитий випускник УжДУ вирушає до Києва, де вступає до аспірантури Інституту історії АН УРСР (тепер Інститут історії України НАН України). З того часу і до сьогоднішнього дня доля Степана Васильовича нерозривно пов'язана з цією провідною академічною установою нашої держави. Тут він пройшов усі щаблі наукового зростання: від аспіранта до завідувача одного з ключових відділів.

Роки навчання в аспірантурі стали часом напруженої праці та інтелектуального зростання. Його науковим керівником стала відомий вчений-славіст, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент АН УРСР Ірина Миколаївна Мельникова (1918–2010). Вона була не лише вимогливим наставником, але й великим другом та радником для закарпатських істориків, що створило особливо сприятливу атмосферу для роботи молодого дослідника.

На початковому етапі своєї наукової кар'єри Степан Віднянський зосередився на вивченні новітньої історії Чехословаччини. Тема його кандидатської дисертації – «Консолідація профспілкового руху в Чехословаччині і підвищення його ролі в суспільно-політичному житті країни (1969 – 1975 рр.)». У червні 1977 року він успішно захистив цю роботу. Варто зазначити, що, незважаючи на значну ідеологічну заангажованість історичної науки того часу, молодий вчений зумів підійти до теми з об'єктивністю, максимально доступною в тих умовах.

(Продовження на 10 с.)

ІСТОРИК ІЗ ЄВРОПЕЙСЬКИМ ІМЕНЕМ

(Продовження з 9 с.)

Він глибоко опрацював величезний масив документів, періодику, виступи лідерів, що дозволило йому ґрунтовно висвітлити роль профспілок у політичній системі ЧССР, проаналізувати соціально-економічні фактори їх розвитку. Вже через два роки, у 1979-му, на основі дисертації вийшла його перша монографія.

У стінах Інституту історії Степан Васильович працював молодшим науковим співробітником (1976–1980), а згодом – старшим науковим співробітником (1980–1991). У 1983 році йому було присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника. Всі його праці вже цього періоду вирізнялися вагомою джерельною основою, скрупульозністю аналізу та високою науковою культурою, що й сьогодні робить їх цікавими для фахівців, які вивчають історію другої половини ХХ століття.

Переломним моментом як в історії нашої держави, так і в науковій біографії Степана Віднянського став 1991 рік. Розпад Радянського Союзу і проголошення незалежності України відкрили перед істориками нові горизонти, зняли ідеологічні шори і дозволили звернутися до тем, які раніше були «білими плямами» або зазнавали фальсифікацій. Саме в 1991 році Степан Васильович очолив відділ всесвітньої історії і міжнародних відносин Інституту історії України НАН України – посаду, яку він з гідністю обіймає й дотепер.

У незалежній Україні розпочався новий, надзвичайно плідний етап наукової творчості ювіляра. Він змінив пріоритети, зосередившись на актуальних і суспільно значущих проблемах. Головним вектором його досліджень стало «українське питання» в європейській політиці міжвоєнного періоду, зокрема в Чехословаччині.

Володіння іноземними мовами – чеською, словацькою, угорською – дозволило С. Віднянському зануритися в роботу з архівними фондами, які раніше були недоступні або ігнорувалися. Він з головою поринув у виявлення документів про діяльність української еміграції в Чехословацькій республіці у 20–30-х роках ХХ століття. Результатом цієї титанічної праці стала серія блискучих публікацій у вітчизняних та зарубіжних виданнях, а в 1994 році побачила світ фундаментальна монографія «Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехословаччині: Український Вільний Університет (1921–1945 рр.)».

У цій та наступних працях Степан Васильович переконливо довів, що українська еміграція не була пасивним спостерігачем, а стала потужним інтелектуальним та культурним чинником, який приніс користь не

лише українській справі, а й розвитку чехословацької науки, культури та економіки. Особливу увагу вчений приділив постаті видатного сина Срібної Землі – Августина Волошина (1874–1945). С. Віднянський детально проаналізував його життєвий шлях, релігійну, політичну та наукову діяльність, зокрема його роботу в Українському Вільному Університеті та роль як президента Карпатської України.

Логічним підсумком цих багаторічних пошуків став захист у березні 1997 року докторської дисертації на тему «Українське питання у міжвоєнній Чехословаччині». Ця робота стала помітним внеском у вітчизняну історіографію, заповнивши одну з прогалин у розумінні місця України в європейських процесах ХХ століття. У 1999 році йому було присвоєно вчене звання професора.

Констатуємо, що інтерес до цієї проблематики не згас у вченого і після захисту докторської. Він продовжує розробляти тему українського державотворення на Закарпатті. Яскравим свідченням цього є вихід у світ (у співавторстві з одним із авторів цієї статті) нових ґрунтовних монографій: «Августин Волошин – «батько карпатоукраїнського народу» (Київ, 2020) та «Августин Волошин і Карпатська Україна в історії українського державотворення» (Київ, 2021). Ці праці стали настільними книгами для всіх, хто цікавиться історією нашого краю.

Вчений також є автором ґрунтовних студій з проблем інтеграції історії України у всесвітню історію, досліджує роль і місце Української держави в сучасних міжнародних відносинах, історію Закарпаття ХІХ–ХХ століть. Серед його доробку, який налічує понад 700 наукових публікацій, варто виокремити такі знакові видання (одноосібні та у співавторстві): «Українська державність у ХХ столітті: історико-політологічний аналіз» (1996), «Україна в європейських міжнародних відносинах» (1998), «Т. Г. Масарик і нова Європа» (1998), «Країни Центрально-Східної Європи та українське питання (1918–1939)» (1998), «Україна: утвердження незалежної держави» (2001), «Україна в Організації Об'єднаних Націй: 60 років участі у розв'язанні найважливіших міжнародних проблем» (2005), «Об'єднана Європа: від мрії до реальності: Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу» (2009, 2011).

Після початку повномасштабної російської агресії в лютому 2022 р. С. Віднянський присвятив низку своїх студій новій проблематиці. Так, у 2023 р. була опублікована ґрунтовна монографія С. Віднянського та А. Мартинова «Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство», котра є фундамен-

тальним дослідженням геополітичних трансформацій 2014–2023 років. Автори аналізують реакцію провідних держав та інституцій (ЄС, НАТО, ООН) на агресію РФ, визначаючи цей конфлікт як «Четверту світову війну» гібридного типу. У цій праці розкрито еволюцію політики країн Глобального Півдня та «про-російський нейтралітет» Китаю, котрий насправді підіграє російському агресору. Науковці справедливо розглядають війну як екзистенційне протистояння демократії та авторитаризму, надаючи практичні рекомендації для української дипломатії. Праця ефективно деконструє російські пропагандистські наративи та, на нашу думку, потребує перекладу іноземними мовами для поширення правди про дійсно історичну боротьбу українського народу за свою ідентичність і власне майбутнє.

Окремої уваги заслуговує внесок С. Віднянського у створення фундаментальних енциклопедичних видань. Він є співавтором та членом редколегій «Енциклопедії історії України», «Енциклопедії сучасної України», «Малого словника історії України», «Української дипломатичної енциклопедії», «Політологічного енциклопедичного словника», «Юридичної енциклопедії» та інших. Його статті в цих виданнях відзначаються точністю, лаконізмом та виваженістю оцінок.

Попри величезну зайнятість науковою та адміністративною роботою в Інституті історії України, Степан Васильович завжди знаходив час для педагогічної діяльності. Він щедро ділиться своїми знаннями з молоддю. У різні роки він був професором Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Київського інституту «Слов'янський університет», Дипломатичної академії України при МЗС України, Закарпатського державного університету. Не поривав зв'язків і з рідним УжНУ: у 2005–2006 роках він очолював (за сумісництвом) новостворену кафедру історії Угорщини та європейської інтеграції, викладав нормативний курс «Вступ до спеціальності». Студенти та аспіранти знають його як високоерудованого лектора, який вміє зацікавити предметом, як мудрого наставника, який добре розуміє психологію молоді. Вагомим є внесок професора і в шкільну освіту – він є співавтором підручників з новітньої історії для 11 класу (К., 2000, 2001, 2003), за що був нагороджений знаком «Відмінник освіти України» (2007).

Не можна оминати увагою і масштабну науково-організаційну та громадську діяльність ювіляра. Очолити відділ всесвітньої історії і міжнародних відносин (з 2012 р. – відділ історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України) Інституту історії України НАН України на початку 90-х, він доклав чимало зусиль для перебудови його роботи на нових методологічних засадах, визначення нових наукових пріоритетів, інте-

грації української історії у світовий контекст. Понад 15 років він був відповідальним секретарем міжвідомчого збірника «Історичні дослідження: Історія зарубіжних країн». Нині він – відповідальний редактор збірника «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки», член редколегії «Українського історичного журналу» та низки інших фахових видань. С. Віднянський є членом Українського комітету славістів, Українського національного комітету з вивчення країн Південно-Східної Європи, входить до складу спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій. Його авторитетна думка завжди враховується при прийнятті важливих рішень у галузі історичної науки в Україні.

Науковий авторитет С. Віднянського підтверджується його членством у престижних наукових товариствах: він є дійсним членом Нью-Йоркської академії наук (1995), Міжнародної асоціації вчених ім. Т. Г. Масарика (1996), академіком і віце-президентом Міжнародної Слов'янської академії наук (1997), академіком Української академії історичних наук (1999). У 2005 році рідний виш присвоїв йому звання Почесного доктора (Doktor Honoris Causa) Ужгородського національного університету. Науковець підтримував ідею заснування міжнародного наукового збірника «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність» та увійшов до редколегії цього авторитетного видання.

Але, безумовно, найвищими державними та академічними відзнаками стали присвоєння йому почесного звання «Заслужений діяч науки і техніки України» 2001 року, обрання членом-кореспондентом Національної академії наук України у 2015 році, а також присудження Державної премії України в галузі науки і техніки у 2016 році. Він став першим випускником історичного факультету Ужгородського університету, удостоєним такого високого академічного рангу, що є предметом особливої гордості для всіх закарпатців. А у 2021 році його вагомий внесок у розвиток науки було відзначено орденом «За заслуги» III ступеня.

75 років – це поважний вік, мудрості та підбиття певних підсумків, але для Степана Віднянського це лише чергова сходинка до нових вершин. Його робочий стіл завалений рукописами, планами нових книг та проєктів. Його лекції чекають студенти, а його поради – колеги.

Бажаємо Вам міцного, справжнього карпатського здоров'я, невичерпної енергії, родинного затишку та благополуччя. Нехай кожен день приносить Вам радість відкриттів, нехай перо буде легким, а думка – глибокою. Хай Господь оберігає Вас і Вашу родину, дарує натхнення для нових звершень на благо нашої України. Бажаємо й надалі сіяти в царині історії та педагогіки добірні зерна, які даватимуть рясні врожаї нових знань та нових поколінь істориків-патріотів!

Володимир АНТОФІЙЧУК

РОСІЙСЬКА ІМПЕРІЯ У СВІТОГЛЯДНОМУ ВИМІРІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

(Продовження з № 380)

Передусім слід наголосити на цензурно-історичному чиннику. В умовах Російської імперії пряма розмова про колоніальне становище України, про деспотизм влади та механізми національного пригнічення була майже неможливою. У цій ситуації біблійні й античні сюжети ставали формою опосередкованої, але надзвичайно напруженої політичної мови. Звертаючись до Єгипту, Вавилону, Риму чи Еллади, Леся Українка аналізувала структуру імперії, уникаючи конкретних історичних назв, але з чіткою впізнаваністю сучасних їй реалій. Водночас цей вибір мав значно глибше підґрунтя, ніж тактичне обходження цензури. Біблійні й античні оповіді дозволяли письменниці побачити неволю як повторювану модель світової історії, а не як випадковий епізод. Єгипетський і вавилонський полони, римське панування, доля підкорених народів античності постають у її творчості як варіанти єдиного цивілізаційного сценарію, у якому імперія спрямована на руйнування свободи особистості та колективної ідентичності. Особливо показовою в цьому контексті видається біблійна символіка. Леся Українка неодноразово звертається до образів Ізраїлю в неволі, Вавилону як уособлення насильницької могутності, Єгипту як простору примусової праці й приниження. У таких творах, як «Вавилонський полон», «На руїнах», «В дому роботи, в країні неволі», біблійний хронотоп співвідноситься з українським історичним контекстом кінця XIX – початку XX століття. Цей художній прийом не має характеру прямої алегорії. Біблійна історія функціонує як універсальний культурний код, що дозволяє впізнавати сучасність у формах давньої оповіді.

Окремої уваги заслуговують твори, вилучені або маргіналізовані в радянських виданнях, зокрема поезія «*І ти колись боролась, мов Ізраїль*» (1904). У цьому тексті тема неволі досягає граничного напруження. Риторичні запитання про тривалість полону, втрату «скрижалей серця» та перетворення «землі обітованої» на Єгипет безпосередньо проєктуються на долю України в межах імперії. Сам факт вилучення цього вірша з канонічних публікацій радянського періоду лише підтверджує політичну

гостроту тексту та його ідейну небезпечність для офіційної доктрини.

Поезія «*І ти колись боролась, мов Ізраїль*» належить до тих творів Лесі Українки, у яких біблійний наратив перестає виконувати функцію узагальненої метафори неволі й перетворюється на розгорнуту історіософську модель української катастрофи. Біблійна типологія – Ізраїль, Єгипет, Червоне море, пустеля, Вавилон – накладається безпосередньо на український історичний досвід, зокрема на події Хмельниччини та їх драматичні наслідки. Принципово важливо, що цей текст не має втішального чи месіанського спрямування. Навпаки, це один із найтрагічніших Лесиних віршів, у якому біблійна історія не гарантує автоматичного спасіння й не знімає відповідальності з самого народу.

Початковий рядок «*І ти колись боролась, мов Ізраїль...*» задає типологічне зіставлення без романтизації. Україна осмислюється як народ, що отримав шанс визволення через постать Богдана Хмельницького, але не зміг реалізувати його до кінця. Гетьман тут не ідеалізується, під його проводом вороги відступають, однак далі з'являється фатальний мотив угоди з «*духом часу*». Цей «*дух*» – не божественне начало, а історична сила, що спочатку визнала перемогу, а згодом її зрадила. Саме в цій точці формується ключова формула колоніальної катастрофи: «*І знов настав єгипетський полон, / Та не в чужій землі, а в нашій власній*». Невольа осмислюється не як зовнішній примус і не як наслідок фізичного вигнання, а як стан, укорінений у самій «землі обітованій». Цей мотив згодом набуде художнього розвитку і в «*Боярині*», де Москва постане як простір внутрішньої деградації, і в діалозі «*В дому роботи, в країні неволі*», де показано звання до рабства, і в публіцистичному понятті «*кацапської тиранії*» як режиму життя, а не лише влади.

Біблійний сюжет Виходу зазнає у вірші радикальної інверсії. Червоне море не стає шляхом до свободи й не знищує фараона, а поглинає власний народ: «*Такий для нас був вихід із Єгипту, / Немов потоп*». Визволення, здійснене без внутрішньої готовності, обертається катастрофою; вихід відбувається не в пустелю очищення, а в пустелю спустошення. Образ «*нового Ізраїлю*» в пустелі підкреслює драму

народу, який має землю й історію, але втрачає віру у власний шлях. Навіть поява «духа величного», що веде вогняним стовпом, не стає запорукою єдності, бо замість руху вперед настає розпорошення й нові полони. Це не поразка від зовнішніх ворогів, а форма внутрішнього розпаду – та сама внутрішня капітуляція, яку Леся Українка послідовно фіксує у своїх листах і драматургії.

Фінал поезії «*І ти колись боролась, мов Ізраїль*» побудований не як пророцтво, а як низка болісних запитань: коли скінчиться полон, чому рідний край став Єгиптом, коли загине «новий Вавилон»? Відкрита кінцівка має принциповий характер. Леся Українка відмовляється від фальшивої есхатології й не обіцяє спасіння без нового заповіту, без відновлення «*скрижалей серця*». Саме цим вірш остаточно закріплює біблійну поетику неволі як інструмент радикального історичного самопізнання.

Антична історія в творчості Лесі Українки розкриває інший культурно-цивілізаційний вимір неволі. У драмах «*Кассандра*» (1907) та «*Орґія*» (1913) імперія осмислюється як сила, спрямована на знищення культурного голосу підкореного народу. Кассандрина трагедія розгортається як трагедія правди, приреченої на глухоту; доля митця в «*Орґії*» – трагедією вибору між внутрішньою свободою і комфортною зрадою. До цього античного кола органічно належить і драма «*В катакомбах*» (1906), де постать імператора Нерона функціонує як символ крайньої форми самодержавного деспотизму. Жорстокість, сваволя, зневага до людського життя й духовної гідності перетворюють Нерона на узагальнений образ імператора-тирана. Цей образ виходить далеко за межі римської історії й легко проєктується на будь-яку форму абсолютної влади, зокрема й на російське самодержавство. Йдеться не про пряме історичне зіставлення, а про типологічну спорідненість імперських режимів, що використовують однакові механізми насильства й страху.

Зрештою для Лесі Українки постать тирана – чи Нерона, чи будь-якого іншого імперського володаря – ніколи не була вичерпним поясненням феномена неволі. Її дедалі більше цікавить питання, яким чином тиранія продовжує існувати поза особою правителя, яким чином вона вкорінюється в повсякденному житті, звичках, типах мислення й поведінки самих поневолених. Саме цей зсув уваги від фігури імператора визначає перехід від образів абсолютної влади до аналізу внутрішнього світу підданства.

Особливе місце в цьому контексті посідає діалог «*В дому роботи, в країні неволі*» (1906), у якому універсальна модель імперської неволі набуває виразно антропологічного виміру. Звертаючись до біблійного сюжету єгипетського рабства, письменниця відмовляється від прямої історичної конкретизації, зосереджуючи увагу на внутрішніх механізмах функціонування деспотичної системи.

Розмова між рабом-гебреєм і рабом-єгиптянином розкриває два принципово різні способи існування в умовах неволі. Гебрей переживає рабство як абсолютне зло, як насильство, що руйнує людську гідність і потребує радикального заперечення. Єгиптянин, перебуваючи в тих самих умовах примусу, внутрішньо приймає імперський порядок, знаходить у ньому смисл, професійну гордість і навіть естетичне задоволення від участі у «*великій будові*». Саме цей тип підданства – звиклого, добровільного, «робітного» – постає в тексті як справжня опора імперії.

Принципово важливо, що в цьому діалозі тиранія зображується не через постать фараона чи систему фізичного насильства, а через буденність неволі, яка перетворюється на норму життя. Імперія існує завдяки тим, хто, залишаючись рабом, ототожнює себе з її цінностями, мріє про вдосконалення її символів і ладен добровільно й охоче їй служити. У такій перспективі неволя показана як внутрішній стан, що відтворюється самими поневоленими, незалежно від сили зовнішнього примусу. Саме цей антропологічний ракурс дозволяє глибше зрозуміти Лесине осмислення імперської тиранії як явища, що чинить опір прямому художньому відтворенню. Поза досвідом внутрішнього прийняття неволі деспотизм легко редукується до зовнішньої жорстокості або гротескної стилізації. Таким чином діалог «*В дому роботи, в країні неволі*» виконує роль ключової ланки між біблійними й античними моделями поневолення та пізнішими драматичними текстами, у яких імперія набуває вже конкретного історичного обличчя.

(Далі буде)

Іван РЕБОШАПКА

Маловідомі в Румунії сторінки української фольклористики

17. Румунсько-українські (гуцульські) музично-словесно-хореографічні співвідносини: синкретичне побутування на Південній Буковині румунської (гуцульської) гуцулки (пісенні тексти, мелодія, танець) у гуцульських та негуцульських місцевостях

(Продовження з № 380)

Надто ширше, вагомніше, всесторонньо по-оригінальному засвідчує наявність суто румунської гуцулки багата пісенна творчість Анджелики Флутур, уродженки гуцульського села Чумирна. Похвальним є той факт, що Анджелика Флутур, зазнавши благотворного впливу неповторної Софії Вікованки, знайшла і показово встановила свій стиль серед генерації молодих румунських співаків і піснетворців Північної Молдови / Південної Буковини. А, може, у ще більшій мірі проявляється мистецька здатність Анджелики Флутур у виконанні власних румунських гуцулок, подібних духом до материкових українськомовних гуцулок, але сповнених такого вогняного «напливу», що майже «розливається» через вінця, збуджуючи в душі та настрої самої виконавиці нестримний співучий та жестовий «вибух», який доказує той факт, що Анджелика Флутур ніде з душевно нестримним переживанням не відчувається так піднесено, як в рідному гуцульському слові. Вона вражає специфічною поставою, елегантністю і природністю. Виданими досі трьома альбомами «Sus pe muntele Ciumârna» («На високій горі Чумирна»), «Să iubești o suceveancă» («Полюби сучевянку»), «Pe obcinii în Bucovina» («На полонинах Буковини») вона намагається виявляти краще у роді гуцулів та в їхній вдачі, використовуючи все відоме їй про своїх однокровних, будучи одною з-поміж них. Про своє рідне село Чумирна Анджелика Флутур склала кілька цікавих пісень-гуцулок. Одна з них – це пісня-гуцулка «Hai, bate toba, măi Vasili» («Гайда, бий в бубон, Васілі»), яку можна вважати своєрідним вступом до поетичного зображення рідного села авторки. У пісні наявне «пересікання» з «Гуцулкою» Соріна Філіпа, в якій автор відзначає, що споконвіку дубаш своєю дубою скликав гуцулів на проведення гуцулки, а в пісні Анджелики Флутур «Hai, bate toba, măi Vasili» («Гайда, бий в бубон, Васілі») йдеться про авторське спонукання односельців взяти участь у проведенні гуцулки в рідному селі:

<i>Hai, bate toba, măi Vasili, Cum se bate toba-n sat la mini,</i>	<i>Гайда, бий у бубон, Васілі, Як у бубон б'ють в тому селі,</i>
<i>Bate toba, să răsunе,</i>	<i>Бий у бубон до розголосоу,</i>

<i>Să se-adune multă lume, Că îi zi de sărbătoare, Și jucăm batuta mâne. Joacă bine, bade Soare, Tot picior după picioare. Hai acu', acu' batem cu picioru, Cum batem vara grâu Ș-apoi vârfuri, vârfurile Și vara pe viorele.</i>	<i>Щоб сходилось много люду, Бо завтра велике свято, Й ми танець тропочимо. Тепер, тепер ногов врізни, У танці, бадю Соаре, не схібни, Все ногов за ногою, Вправно топчи п'ятою, Як літом пшеницю вибиваєм, Вершки бриндуш весною толочим.</i>
---	--

Танцюючих закликається так гучно тропотом вибрати гуцулку, щоб відгомін лунав і поза Чумирною:

<i>Hai roata, roata, Ghini-n Sulița, măi! Hai și jucăți, oameni buni, Batuta di la noi, Bate-o, bade moldoveni, Cum se gioacă-n Fălticeni Cu bătuta la un loc Mie-mi tare e să joc.</i>	<i>Гайда колом ти си закрути, Щоб добре чути в Суліці, гей! Гайда, люди добрі, крутіть, Нашу гуцулку топчіть, Танцюйте її, бадіки молдовани, Як танцюють її Фалтічени. Зі всім селом, разом взяти, Дуже люблю я танцювати.</i>
---	--

Рідне село Чумирну Анджелика Флутур оспівує і в гуцулці «Sus pe muntele Ciumârna» («Високо на горі Чумирна»). Це – картина рідного села, сприйнятого авторкою виїмковим у всьому всесвіті, оспіваного з особливою теплотою й любов'ю у всьому, що його визначає: славетність рідних їй гуцулів, з якими вона проводить у танцях сільські гуляння на святах, на храму чи на весіллях, у селі, розташованому серед лісу на високій горі, з якої авторка спроможна «рукою голубити небесні зірки». Цей художній образ функціонує визначальним лейтмотивом пісні, маючи ціну писаної лірики, і доказує обдарованість Анджелики Флутур в тонкому втіленні неповторним художнім образом вигляду рідного пейзажу. Пісенний дискурс наче був «продиктований» мелодією, завдяки чому його «ламану» румунську мову, як і натуралістичні «сирі» (художньо «не встояні», не відшліфовані відзначення слід би переглянути, але це, може, здійснилося б при усному побутуванні гуцулки):

1. *Sus pe muntele Ciumârna, sus îi satul meu, măi
Mi-i căsuța, mi-i și stâna, sus îi satu' meu.*

*Sus pe muntele Ciumârna, sus îi satu meu,
Mângâi stelele cu mâna, sus îi satu' meu.*

Ref: *Sus mi-i satu' cu pădure, cu huțanii mei, măi
Cu fâneatăși cu mure, și huțanii mei.*

*Sus mi-i satu' și lumeanu, cu huțanii mei, măi,
Și mi-i drag cum nu mi-e altu', cu huțanii mei.*

Strig: *Sus pe Muntele Ciumârna
Mângâi stelele cu mâna.*

2. *Cât îi lumea-n lumea mare, nu-i ca satu meu, măi
Nici om bun la sărbătoare, ca în satu' meu,
Nici la treabă, nici la nuntă, ca în satu' meu, măi,
Da nici vorbărie multă, nu-i în satu' meu.*

Ref.: *Când mă prind să joc huțulca, cu huțanii mei, măi,
Semăn tare cu mămuca, cu huțanii mei.*

*După scripca cea voioasă, cu huțanii mei
Bună-i lumea și frumoasă, și huțanii mei.*

Strig: *Și când huțanu vrea să cânte,
Vâjâie și bradu-n munte.*

3. *Când îi dragu măricel, tropăind huțulca,
Cu rachiu și cu mielu', tropăind huțulca,
Când mi-e dor și-i nuntă mare, tropăind huțulca
Și la hram, la sărbătoare, tropăind huțulca.*

Ref: *Urcă badea din Orghel, să jucăm huțulca,
Cu baltagul lângă el, să jucăm huțulca.*

*Urcă iute da-i cam beat, să jucăm huțulca,
Fluierașu' n-o uitat, să jucăm huțulca.*

Strig: *Și când mă prind să joc huțulca,
Semăn tare cu mămuca,
Că mi-e drag și-i nuntă mare,
Și la hram, la sărbătoare,
Și după scripca cea voioasă
Bună-i lumea și frumoasă, cu huțulca mea, măi.*

1. *Високо на горі Чумирна, там моє село, гей,
Там вгорі ми хижа і кошара.*

*З високої Чумирни, де я живу,
Рукою зорі голублю.*

Приспів: *Там вгорі село ми з лісом, мої гуцули, гей,
Там сіножать, ожини, мої гуцули,*

*Це не світ, а рідне село, мої гуцули,гей,
На світі немаю милишого, де гуцули.*

Вигук: *З високої Чумирни, де живу,
Я руков зорі голублю.*

2. *Йкий цей світ широкий, не є, як моє село, гей,
Ні порядної людини, як в мому селі на свято,
Ні у праці, на весіллі, як в мому селі, гей,
Але й много теревенів нема в мому селі.*

Приспів: *Як вступлю в танок гуцулки, поряд з гуцулами,
Дуже-м подібна до рідної мами, гей!*

*Як з гуцулами скрипка звеселяє,
Добрий та файний світ ми си здає.*

Вигук: *Як гуцул схоче йграти,
Ялина в горах почне завівати.*

3. *Як милий вже великий, гуцулку тропотає,
Тропіт танцю й ягнятину горівков заливає,
Свою охоту на веїллі тропотом вгаває,
На храму й на святі гуцулку тропотом змагає.*

Приспів: *В Орґел бадьо ся підійма, йграти танець,
Гуцулку йграти, маючи при собі топірець.*

*Бистро ся підійма, але гей п'яниййграти гуцулку,
Він, однак, не забув прихопити сопілку.*

Вигук: *Коли вступлю в танець гуцулки,
Дуже-м подібна до мамуки,
Бо ми велике весілля миле надто,
Як і храм, і як свято,
Бо як скрипка звеселяє,
Добрий та файний світ ми ся здає, гей!*

Про рідне село й рідну хату Анджеліки Флутур йде мова в її пісні-гуцулці «Vin huțanii de la munte» («Йдуть / сходять гуцули з гір»), в якій рідне село авторка називає плаєм:

*Fruzuliță flori mărunte, huțulca, huțulca,
Vin huțanii de la munte, huțulca, huțulca.
Coboară, huțan, coboară, huțulca, huțulca,
Cu țarina subsuoară, măi!*

*De aici pân' la Frumosu,
Iaca-aista-i plaiu nostru, măi!
Și din Brodina-n Ciumârna
Tot huțanca-i stapâna.*

*Și strigă, bade, nu te da,
Că te-aude huțanca
Și de spate ti-o lua,
Huțanca, huțanca.*

*Dela Ulma până-n Cârlibaba,
Huțulca, huțulca,*

*Ой листочку, дрібні квіти, гуцулка, гуцулка,
З гір сходять гуцули,гуцулка, гуцулка.
Спускайся, гуцуле, горою, гуцулка, гуцулка,
Із цапіною під пахвою, гей!*

*Звідси до Фрумосу,
Це – наш плай, гей!
А з Бродини до Чумирни
Над усім гуцулка – владарка.*

*Викрикуй, бадю, ся не дай,
Бо тя почує гуцулка
Й за плечі тя хватне
Гуцулка, гуцулка.*

*Із Ульми в Кирлібабу
Гуцулка, гуцулка,*

(Продовження на 16 с.)

Маловідомі в Румунії сторінки української фольклористики

(Продовження з 15 с.)

*Fiecare-și face treaba,
Huțulca, huțulca.*

*Le, huțane-un harmasari,
Huțulca, huțulca,
Și-adu bușteni la vale, măi!
Huțulca, huțulca.*

*Ori-i soare, ori se pare,
Ori huțanii vin la vale.
Ține, bade, calu bine,
Că sunt cu ochii pe tine.*

*O fi negru când pornește,
L-oprește când-îi dă odată
Roată, roată, –
Rămâne lupoaica lată.*

Кожний робить свою справу.

Гуцулка, гуцулка.

*Бери, гуцуле, гармасаря,
Гуцулка, гуцулка,
Та спусти в долину бревна,гей!
Гуцулка, гуцулка.*

*Чи то сонце сліпить, чи ся здає,
А чи громада гуцулів в долину ся спускає.
Тримай, бадіку, коня добре,
Бо я не спускаю очі з тебе.*

*Чи кінь чорний, як рушає,
Як батогом його спиняє,
В коловороті вовчиця
На землю ся простирає.*

Інша пісня-гуцулка Анджеліки Флутур про рідне село, в якій наявне поетичне зображення краси танцю-гуцулки, співвідносини хлопця і дівчини, якій належить ініціатива й спонування легіня танцювати, як іншим разом танцював з нею. Даний мотив зустрічається у пісні гурту з Ботошан «Fetele din Botoșani»: «Cine nu știe a juca, la joc n-are ce căuta». Інше пересікання цих двох пісень: «Bade, joacă bine, nu te-mpiedica de mine».

Але ж ось і пісня-гуцулка Анджеліки Флутур:

*Hai bate toba, măi Vasile,
Cum se bate toba-n sat
la mine, –*

*Bate, toba să rasune.
Să se-audă –n multă lume,
Că e zi de sărbătoare,
Și giucăm batuta mâne.
Hai acu', acu' batem
cu picioru'.*

*Joacă ghine, bade Soare,
Tot picior după picioare,
Gioacă bine cu călcăiu,
Cum batem vara grâu,
Ș-apoi vârfuri, vârfurele,
Ș vara pe viorele.*

*Hai, roata, roata
Ghini-n Sulița, măi!
Hai și giucați, oameni buni,
Batucita dila noi.*

*Bate-o, bade moldovean,
Cum se giocă-n Fălticeni.
Și în Moara se muncește
Tot oameni moldovenești.
Hai acu', acu'
Să batem cu picioru.*

*Гайда бий у бубон ти, Васілі,
Як б'ють в бубон в тому селі,*

*Бий у бубон до розголосо,
Щоб його чуло много люду,
Бо це день свята
Й тропочимо танець завтра.
Гайда гай топчім ногою.*

*Тайцюй справно, бадю Соаре,
Все ногов за ногою,
Танцюй добре ногою,
Як молотим літом пшеницю,
Раніше вершки, вершечки
Весною брендушечки.*

*Гайда колом ся вертим
Справно в Сулиці, гей!
Гайда, люди, йдіть в танку
Нашу тропотанку.*

*Врізни, бадю, молдован,
Як танцюють в Фалчінень.
І в Моара працюють
Все люди молдовські.
Гайда гай цією порою
Вдаряємо ногою.*

Haida, hai, moldoveni,

Bătuta din Fălticeni.

Cu tăt satu launloc

Mie-mi tare e să gioc!

Гайда, гай, молдовани,

Як вибивають танець Фалтічени.

З усім селом танцювати,

Дуже ми ся любить тропотати.

Мистецька обдарованість Анджеліки Флутур проявляється в її імпровізованості, наприклад, у зображенні проведення гуцульського гуляння серед природи, на тлі чудового карпатського пейзажу.

Мимовільно зринає в пам'яті картина гуляння сучасної румунської молоді на лоні природи недалекого міста Гумораої під проводом відомого сучасного румунського співака і піснетворця Александра Брадацана, яка (картина) своїми загальними рисами типологічно подібна до картини гуляння гуцульської молоді, в якому головним актантом є Анджеліка Флутур. Румунську картину оживлюють мотиви пісень Брадацана про суспільне, сімейне життя, оживлюють також молдовські гуртові танці або танці парами, в які інколи вступає й Брадацан.

Гуцульська катина незрівнянно ширша і по-оригінальному представлена. На передньому її плані, як би на авансцені – святковий стіл, накритий закусками та пляшками з улюбленим гуцулами напоєм – афінатою (чорнична настоянка). Довкола стола – різновікові представники гуцульського племені: біловусий гуцул з невід'ємною барткою-топірцем, довговолосий кучерявий гуцул у доморобному капелюсі, чоловіки середнього віку у святковому одязі та в «бундах» (хутряна безрукавка), далі красені-легіні та дівчата, які своєю красою, як мак цвітуть. Поряд святкового стола – музиканти (бубон, скрипка, акордеон), які постійно підтримують музичний фон співу гуцулок.

Подалі від першого плану-авансцени, у видолинах та в улоговинах лунають трієсті музики, супроводжувані приспівками, іноді українсько-гуцульськими.

(Далі буде)

Костянтин СОЛОВ'ЄНКО

Ірина Гарець, драматургиня

Наступна героїня нашої рубрики – Ірина Гарець – керівниця Театру сучасного діалогу (Полтава), співзасновниця Театру Драматургів (Київ), співзасновниця Театру Незламних – на базі реабілітаційного центру Unbroken (Львів). Ініціаторка створення театральних майданчиків «Театр на Валізках» (Івано-Франківськ), «Новий Лісабон» (Лисичанськ), «На лінії вогню» (Попасна) тощо. Засновниця онлайн бібліотеки сучасної драматургії *UkrDramaHub*, конкурсу драматургії «Липневий мед». Авторка і кураторка соціальних проєктів, фестивалів сучасної драматургії. Драматургиня, авторка книги для дітей «Осінька», сценаристка, режисерка, психологиня.

З 2015 року напрацювала власну методику роботи з кризовими групами (внутрішньо переміщені особи, військові та їх родини, підлітки), поєднавши терапевтичне письмо з театральними практиками і психологією. Ці розробки можуть мати терапевтичний ефект, мотивувати до саморозвитку, соціалізації та реінтеграції.

Спеціально для журналу «Наш голос» Ірина Гарець погодилася на коротке інтерв'ю.

Костянтин Солов'єнко: Ви були драматургинею і керівницею Театру сучасного діалогу та Полтавської театральної лабораторії «ПолТела». Аж раптом створили першу демократичну онлайн-бібліотеку п'єс сучасних авторів (-рок) України – *UkrDramaHub* (UkrDramaHub). Мотив зрозумілий: багато хто вважав, що в Україні немає сучасної драматургії. А тепер всім невірному можна було тицьнути посилку на *UkrDramaHub*, на якому зараз біля двохсот авторів, і сказати: «Є!» Ще згадую створений Вами загальноукраїнський драматургічний конкурс «Липневий мед». Зробити щось не для себе, а для всіх – мене в свій час Ваші вчинки вразили. Звідки Ваша щедрість і жертвовність?

Ірина Гарець: Я досі є драматургинею і керівницею ТСД. «ПолТела» – була підготовчим етапом до створення незалежного проєктного театру в Полтаві. У 2015 році ми спільно з Громадською Організацією «Полтавська філія Суспільної служби України» створили соціальний театр – Театр Сучасного Діалогу, який досі існує як мистецький інструмент розвитку громади.

Одна з останніх робіт – постдокументальна вистава «Не Едемський сад» – заснована на рефлексіях цивільних і військових акторів театру, успішно йде в Полтаві й допомагає громаді пережити разом ці складні воєнні часи. В лютому ця вистава запрошена до Віденського театру Dschungel Wien. Це вже друге запрошення від цього театру. Минулого року ми привозили виставу «Хочу Боюся». На обговоренні з глядачами після перегляду вистави ми розказували

про агресію росії проти України і важливість підтримки нашої країни.

Створення онлайн бібліотеки «Укрдрамахаб» було не раптовим, я довго йшла до цієї мети, спочатку хотіла отримати хоча б мінімальну фінансову підтримку, податись на грант, але мені з кількох сторін пояснювали недоцільність, недоречність, несталість і багато інших Ні. Але моя щира віра в сучасні драматургічні тексти, в їх важливу соціальну, мотивуючу складову, яка, як на мене, сприяє розвитку і становленню моєї країни, викликала внутрішній протест. Ці «Ні», заперечували і мою особисту творчість, робили її невидимою, а це означало, що твердження: «Сучасної української драматургії не існує», яке я чула від багатьох режисерів, могло викреслити, видалити, звести нанівець всі мої творчі доробки і роботи моїх колег.

Бібліотека на початках була розміщена на Blogspot. Мені допомогла з дизайном Роза Саркісян і при розробці сайту я консультувалася з Оксаною Данчук. Щиро дякую їм за допомогу. В подальшому ми з командою Ukrainian Drama Network (нова назва команди в складі: Дмитро Терновий, Валентина Тужина і – суміємо через втрату прекрасної Анни Галас), перенесли сайт на сучасну платформу, розробили дизайн і новий функціонал. З цією командою ми створили Бібліотеку перекладів української драми – Ukrainian Drama Translations, видали збірки п'єс переможців (-ниць) драматургічних конкурсів «Драма Панорама 2023», «Драма Панорама 2024», провели кілька фестивалів «Драма спринт»,
(Продовження на 18 с.)

Ірина Гарець, драматургиня

(Продовження з 17 с.)

створили серію подкастів «A Dictionary of Ukrainian Emotions» за допомогою нашого доброго друга Джона Фрідмана. Радію, що маю однодумців і не байдужих людей поруч. Ціную кожну і кожного.

Також хочу подякувати долі за зустріч з Йоанною Виховською, яка з 2014 року відкрила для мене нові сенси і місію театру. Її знання, її особистість, прагнення будувати справедливе і демократичне суспільство, в тому числі і засобами театру, вплинуло на мою творчість і мою діяльність.

Так що, напевно, вся перерахована вище робота, це не про жертвність, а про усвідомлення можливостей як для себе, так і для спільноти, відповідальність, доцільність і відчуття, що твоє життя цікаве і наповнене.

К.С.: Ви завжди створювали або були дотичною до соціально значущих проєктів. Крім раніше згаданих, були Театр Переселенця, Class Act: Схід-Захід, цифрова бібліотека перекладів українських п'єс Ukrainian Drama Translations. Зараз Ви допомагаєте військовим писати п'єси в Театрі Незламних. В чому Ви черпаєте силу на це все в сьогоднішні важкі часи?

І.Г.: Частково я надала відповідь в попередньому питанні. До Театру Переселенців я не була дотична, але Театр Сучасного Діалогу мав за честь привезти до цього театру свою першу виставу «ZLATOMISTO» у 2016 році. Це документальна вистава, яка досліджувала життя, потреби і проблеми переселенців першої хвилі. Режисеркою вистави була Галина Джикаєва, яка сама у 2014 році була змушена покинути свій дім у Криму, мала і має активну громадянську позицію і великий обсяг робіт, які висвітлювали агресію росії, поширювали знання про інформаційні маніпуляції ворога, мотивували до громадянсько активної позиції українців.

Class Act: Схід-Захід – проєкт, який неможливо забути. Туди я потрапила на запрошення Наталки Ворожбит. З нею і командою митців ми відвідали школу в місті Попасна, познайомилися з дітьми і керівництвом. Моя співпраця з цією школою мала продовження. У 2017 я керувала проєктом «Сучасні театральні майданчики – осередки громадянської активності», ми працювали в Бахмуті, Попасній, Сіверськодонецьку і Лисичанську над створенням документальних вистав. Я запросила до роботи колег режисерів і драматургів: Анастасію Косодій, Джека Кловера, Антоніну Романову, Дена Гуменного, Аліка Сардаряна та Ігоря Білиця. Вони погодилися працювати над виставами у прифронтових містах. Митці створили чотири вистави, які відгукувались на важливі для громади теми і мали широке обговорення серед учасників і глядачів. Темати-

були: війна, громадянські права, кризові роки життя людини, переосмислення історії, декомунізація.

Для мене відбулося невелике відкриття, як за допомогою прописування власного тексту учасники проєкту опрацьовують свої травматичні події. До того я бачила виставу Аліка Сардаряна «Товар», яка була створена в рамках проєкту «Театр Переселенця». Після перегляду вистави Алік стверджував, що кожен наступний показ вистави, яка ґрунтувалася на його особистій історії військового парамедика, приносить йому психологічне полегшення.

Найбільш яскравою роботою проєкту вийшла вистава «Що робити у Попасній після 18.00» саме з колективом вчителів та учнів Попаснянського ліцею № 1, яку побачили глядачі багатьох міст України. Ця вистава – документ, свідчення перших днів агресії росії проти України. Окремо хочу сказати про директора школи – Віктора Шуліка, який викладав історію України, вивішував демонстративно прапор України в бік лінії розмежування (яка була за 3 км від школи), говорив виключно українською мовою як на роботі, так і в побуті. Він активно допомагав створенню вистави, їздив з колективом на гастролі, був вірним і щирим другом як дітям, так і багатьом з нашої незалежної театральної спільноти. У 2022 році став на захист України і загинув як герой. Коли вбивають людей такого космічного масштабу, людство сиротіє. Вічна пам'ять.

У 2022 році громадська організація «ДОМ 4824» запросила мене створити документальну виставу з переселенками у місті Івано-Франківськ. Разом з режисером Петром Армяновським і дівчатами з Харкова, Генічеська, Херсону, Рубіжного ми створили виставу «Коми». Тоді я остаточно переконалася наскільки терапевтичним і підтримуючим може бути театр. На той момент цей проєкт реабілітував мене й учасниць проєкту морально.

У 2024 році я відгукнулася на пропозицію «Театру Ветеранів» провести тренінги з написання драматургії з військовими. Участь в таких проєктах – це вдячність захисникам за те, що маєш можливість жити і працювати не під окупацією, а на вільній території. Виникає розуміння, що тексти, написані ними, будують містки між досвідом цивільного і військового, дають можливість пережити і віддати належне вчинку людини, яка ризикнула життям і здоров'ям заради свободи. Ці тексти талановиті, вони фіксують час, в якому ми живемо, і вони правдиві.

До співпраці з реабілітаційним центром «Unborken» мене запросила Катерина Кіт. Разом з драматургинєю, театральною кураторкою і перекладачкою Любою Ль-

ницькою ми провели серію майстер-класів з написання текстів. Митці Львова підхопили нашу пропозицію відвідати і попрацювати з військовими. В результаті з першої сесії виникло три чудових тексти, які були прочитані в Театрі Лесі Українки. З одного тексту автора Михайла Фатеева постала вистава «Сам на Сам», яка є в репертуарі Театру Леся Курбаса. Режисер Олег Онещак працював з військовими як з акторами і наразі вистава має успіх у Львові. Я радію цьому. Так само як і новим текстам і авторам. Бачу в них велику перспективу для театрів. Питання в тому, щоб театри побачили і зрозуміли, наскільки важливі й талановиті ці тексти. Вони заслуговують на увагу суспільства, великих сцен, черг за квитками. А деякі акторські роботи бійців просто зіркові.

К.С.: Якби раптом з'явився інвестор і сказав, що профінансує фільм по будь-якій з Ваших історій. Яку історію Ви б йому назвали? Чи, може, ця історія ще не написана? То яка вона?

І.Г.: Я б напевно запропонувала нову п'єсу «Погодуйте Жучка», уривок якої я б хотіла представити в цій розповіді. Це історія про сучасну українську родину, яка опинилася між різними світами: вони продовжують спілкування і звичні родинні ритуали, навіть коли розуміють, що їх минуле життя скінчилося. Незважаючи на трагічну ситуацію, родина радіє, що вони разом.

К.С.: Уявіть, що з усіх Ваших п'єс тільки одну будуть читати в різних країнах через 100 років. Якій зі своїх п'єс Ви б побажали такої долі?

І.Г.: Думаю, що ця п'єса ще не написана. Сподіваюся мені вистачить сил, таланту і мудрості колись створити подібну роботу. І сподіваюся, що через 100 років людство існуватиме.

К.С.: Як Вам, обдарованій драматургині і організатору багатьох важливих заходів, живеться в матеріальному сенсі? Вибачте, якщо запитання надто інтимне. І, звичайно, можете не відповідати на нього.

І.Г.: Зі стабільного доходу я маю пенсію по інвалідності в розмірі 80 доларів))))).

Якщо серйозно, то я неодноразово хотіла змінити професію і навчитися, наприклад, програмуванню. Але кожен раз, коли я починаю відкривати відео на ютуб, щоб почати вчитися, до мене надходить пропозиція взяти участь у театральному проєкті. Це не приносить мені гідної оплати, але приносить моральне задоволення. Частіше за все, я шукаю грантові пропозиції, пишу заявки. Якщо мою ідею підтримують, то реалізую проєкт і звітую. Дуже ціную і вдячна, коли мене запрошують в проєкт, і я не виконую функцію «зроблю все сама». Дуже ціную свої команди в Полтаві, Львові, Харкові. Інколи думаю, що я напевно не настільки обдарована драматургиня, щоб мати змогу виживати

і заробляти гроші тільки на своїх творчих доробках. А частіше бачу, що професія драматургині (-рга) не є успішною в нашій країні, хоча є винятки.

Згадую приклад Польщі, про який часто розказує моя колега Оля Мацюпа: нова генерація режисерів підхопила нову генерацію драматургів, і вони разом прорвалися в театральний світ Польщі, створивши історію, що сучасна драматургія стала важливою, затребуваною, навіть модною і необхідною. Сподіваюся, що в Україні ми колись до цього прийдемо і переважимо постколоніальну політику багатьох державних театрів. Вже є позитивний рух.

К.С.: Що для Вас театр? Чим він є чи чим може бути?

І.Г.: Це складне питання, і з кожним роком воно стає складнішим. Можу окреслити кілька пунктів, боюся щось не згадати.

Театр для мене – це інструмент:

- розуміння досвіду іншого,
- зустрічі з реальністю,
- розвитку сучасної мови,
- експерименту,
- підтримки особистої і іншого, коли важко,
- вміння долати самотність,
- дозволити собі бути дитиною,
- діалогу зі собою, спільнотою, світом, всесвітом,
- освіти і емпатії, уникання узагальнень,
- мотивації для саморозвитку,
- вираження протесту і маніфесту,
- творчої самореалізації,
- впливу на розвиток демократії,
- протидії нацизму, шовінізму, гомофобії та інфома-ніпуляціям,
- інтелектуальної розваги/забави,
- пошуку правди в історії і в сучасності.

Театр настільки багатофункціональний і різноманітний, його просто варто пізнавати і вивчати. Я маю сподівання, що прагнення до безперервного навчання, надивленості, потягу до експериментів, відсутність страху «нас не зрозуміє аудиторія», «ми не продамо на це квитки», а також відмова від зашореності, кліше, меншовартості й колоніального минулого – принесе зміни.

Я погоджуюся з думкою, що світ звернув увагу на нас, бо ми в жахливому становищі жертви росії. Але нам треба продукувати якісні, креативні вистави; повинен відбутися прорив. Якщо ти не стоїш зі зброєю на кордоні, а маєш роботу в тилу, ти мусиш шукати нові сенси, мусиш перебудовувати систему, ламати її, виводячи нові потужні сенси назовні. Це тепер твоя місія – віднайти.

~~~

У продовженні подаю уривок з п'єси «Погодуйте Жучка».

Ірина ГАРЕЦЬ

Погодуйте Жучка

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Олег – тато, 40 років
Христина – мама, 36 років
Ніка – 6 років, донька
Котусик – син, 14 років
Дідо – дід, 75 років
Жучок – пес
Серуха – кошеня
Рятувальники

...

Христина дістає босоніжки і дає Ніці.

Христина: Неси. (До кімнати діда): Тато!

В кімнаті Діда тихо.

Христина: Тато! Час!

Відкриває вхідні двері бачить там Олега і Котусика. Вони дивляться на сходовий проліт, одна нога в повітрі, ніби починають йти. Разом ставлять ноги на підлогу.

Сцена 2

Христина: Що це було?

Олег: Оце ви швидкі!

Христина: А ви чого тут стовбичите, я думала ви вже в машині. Там Жучок чекає!

Котусик: Ма, не гони, ми тільки вийшли.

Христина завмирає.

Олег: Коротше, давай Ніку сюди. Христю, ми виходимо, забирай діда, і ми вас чекаємо.

Христина: Добре, чекай! Воду забули! Он я наговорила, візьми рожеву...

Ніка: Рожева – то моя!

Олег: Ніхто не претендує, беру.

Христина (закінчує речення): ...пляшку, з феєчкою. І Серуху треба спіймати. Так, ми скоро. Тато, ти готовий?

Тиша. Олег, Котусик в дверях. Ніка ловить Серуху. Кошеня звільняється з обіймів, стрибає, підбігає до лотка і починає гребтися. Всі завмерли. Олег і

Котусик заходять у квартиру, всі спостерігають. Діда немає.

Христина: Всім тихо. Це вперше! Вона нарешті розібралася. Молодець, Серунька.

Кошеня робить свої справи.

Олег: Молодець, і посцяла, і покакала, героїня.

Котусик: Може ми її тепер назад, перезвімо.

Ніка: Давайте, вона ж в нас Ельза була спочатку.

Котусик: А раптом вона звикла, що вона Серуха. І не буде відкликатися.

Олег: А ми її потроху, щоб звикала. Ох і молодець, Ельза-Серуха, ходи до переноски.

Забирають Серуху, виходять. Христина прямує до кімнати Діда.

Христина: Тат! Ну що так довго, ще й мовчиш!

Сцена 3

Христина заходить в кімнату до Діда. Він сидить зібраний, з брилем і вудкою.

Христина: Тато, пішли.

Дідо: Так.

Христина: Тато, скоріш, будь ласка.

Дідо: Вона не знає, що таке чемодан, самолёт, нужно, кровать.

Христина: Ну так! А чому їй треба це знати. Досить, що ми знали.

Дідо: Я її так люблю. І взагалі вас усіх люблю. Хочу це сказати, щоб ти знала. В нас не прийнято було так говорити. Ну тоді, коли я був молодий.

Христина сідає поруч з Дідом, обіймає.

Христина: Тато, що сталося?

Дідо: Ти розумієш, я не жалкую, що вона не знає цих слів...

Христина: Я теж.

Дідо: Я старий, правда. Я вже пожив, а от ви...

Христина: О, почалося, ти ж зі своїх 50 років мені кажеш, що старий. Перестань.

Дідо: Ти не розумієш.

Христина: То поясни.

Дідо: Ти ж поспішаєш.

Христина: Тато, ми вдвох поспішаємо, вони вже на вулиці, навіть Ніка вже пішла. Кажі.

Дідо: Вони мою пісню забрали.

Христина: Ти знайдеш собі нову свою пісню. Нові слова. Нові сенси.

Дідо: А пам'ять я нову знайду? Ми ж її співали малими і думали, що ми – переможці. І це Окуджава.

Христина: Мені шкода, тату. Вони цю пісню зараз співають. Вони співають... одна пабеда... Пабеда – це ми всі знищені, а наші міста зруйновані...

Дідо: І що з цим робити? Мені. І Михайло...

Христина (через паузу): Нарешті. Ти хочеш поговорити про нього? Це добре. Бо вже пів року ти мовчиш. А я не знаю як почати. Я теж за ним сумую.

Дідо: Я поганий батько?

Христина: Ти прекрасний батько. Я тебе дуже люблю. Ти мені не тільки батько, ти мені друг і друг моїм дітям.

Дідо: А хочеш з мамою поговорити?

Христина: Тато, ти мене лякаєш. Але... звісно хочу. Я інколи подумки з нею розмовляю. Навіть якісь листи пишу, розказую про те, як ми тут. Знаєш, я все думаю, як добре, що вона померла і нічого цього не бачить.

Дідо: А з Михайлом?

Христина: Тато, вони там чекають. А тебе на потужне стороннє потягнуло.

Дідо: Хочеш?

Христина: Я з ним теж розмовляю. Прийду на цвинтар і розмовляю. Інколи з його побратимами, що поруч лежать.

Дідо: У слові побратимами є – «-мами».

Христина: Ти добре почав говорити, давай продовжимо на річці, сядемо вдвох і поговоримо. Бо... вони чекають. Пішли, тату... річка, тепла вода, усмішки дітей, радість Жучка... Не знаю як Серуха відреагує.

Дідо: Я і Олега люблю... і Котусика. Я не хотів, щоб Олег йшов на війну. Хай би собі далі в комп'ютері працював.

Христина: Тато, а хто хотів?

Дідо: Серуха, коли рибку з'їсть, то буде щаслива, а Жучок... (не встигає договорити)

Христина: А хто ж їй ту рибку, як не дід зловить. Пішли, тато.

Стукіт у двері.

Дідо: Не варто відкривати.

Христина: Чому? Це вже наші прийшли сваритися, що ми довго. Або Ніка щось забула...

Дідо: Не відкривай!

Христина: Чому, тато!

Дідо: Бо вони не зачиняли двері, це по-перше, а по-друге, у них є ключі.

Христина: Ну, добре, може, то не вони, може, сусіди. Ти чогось боїшся, чи що?

Дідо: Там нікого немає.

Стукіт у двері заперечує його слова.

Христина: Пішли, тато.

Дідо: Давай, ще хвилиночку посидимо... тут. В нас гарна родина, правда? От інші, терплять, б'ються. А ми...

Христина: Ми теж щось терпимо і сваримося, бо ми живі люди. Але так... ми – гарна родина. Нам пощастило...

Дідо: Повезло...

Стукіт у двері стає методичним, ніби механічно забивають гвіздки.

Христина: Посиділи?...

Дідо: Так, пішли.

Стукіт.

Христина підходить до вхідних дверей, береть-ся за ручку. Стукіт зникає. Христина вагається відкривати чи ні, опускає очі – бачить записку – серветку. Вона підіймає, читає її.

Христина: Нагодуйте Жучка. Це що, жарт? Ще й вугіллям написано. Приколісти.

Дідо підходить до вікна. Дивиться. Христина підходить до нього, бачить Жучка, який сидить дивиться на них.

Христина: А де наші? Чому Жучок не в машині? Тато, пішли.

Дідо: Я напевно магнітофон із собою візьму.

Христина: Та бери, тільки навіщо? В машині є радіо і можна підключити... А, точно інтернету немає. Так радіо інтернет не потрібен. Ну, радіо послухаємо.

Дідо: Я візьму.

Дідо йде в свою кімнату, виходить з касетним магніфоном. Христина тим часом розглядає Жучка, який майже застиг і не рухається.

Христина: Він так давно вже сидить. Це напевно хтось із сусідів побачив, не дочекався, що я відкрию, і записку написав.

Дідо: Пішли, доню. Ти вже не рахуєш?

Христина (прислухається до себе всередині): Ніби ні.

Дідо: Ну і чудово.

Христина і Дідо відкривають вхідні двері. Бачать, що Олег, Котусик і Ніка з піднятою ногою стоять і дивляться на сходову клітку.

Володимир АНТОФІЙЧУК

МІСТО З ПАМ'ЯТІ, СЛОВА І ЛЮБОВІ

Відгук на книгу Георгія БОТИ «Чернівці: Доли з вогню, землі та любові»

(Чернівці: Місто, 2026. 448 с.)

У сучасній українській прозі, особливо в її регіональних виявах, дедалі виразніше проступає тенденція до відновлення локальної пам'яті, художнього реконструювання історії міст і сіл, переосмислення особистісного й колективного досвіду як духовної спадщини. Йдеться, звичайно, про відтворення минулого й намагання осмислити його як живу культурну традицію, що продовжує формувати сучасну ідентичність певної громади. Промовистий приклад цієї літературної традиції – книжка Георгія Боти¹ «Чернівці» із серії «Доли з Вогню, Землі та Любові», що постає цілісною збіркою різножанрових розповідей, своєрідним художньо-документальним літописом міста, написаним серцем людини, яка беззастережно любить Чернівці й глибоко розуміє їхню історичну винятковість.

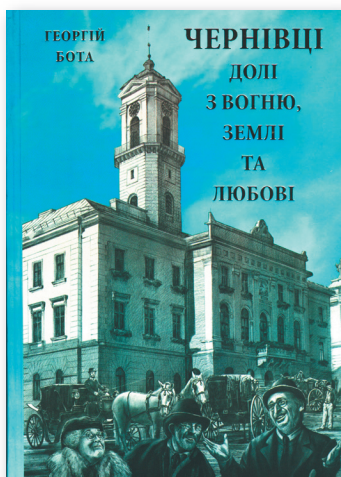
Зміст нової книжки письменника, дванадцятої у переліку його авторських видань, добре знаних і популярних серед читачів, розкривається у формі літературної хроніки пам'яті, в якій історія стає дотичною, а вигадка – правдивою. Минуле тут не віддалене й застигле, воно входить у сучасність через людські голоси, інтонації, деталі повсякденного життя. У цьому художньому полотні кожна розповідь увиразнюється наче яскрава нитка, вплетена в живу тканину Чернівців, що постають як сукупна духовна сутність, де переплелися різні національні культури й голоси, людські драми й сподівання.

У такий спосіб відкривається місто, в якому навіть вулиці мають власну пам'ять і характер, а персонажі – неповторні обличчя зі зримим корінням у чернівецькому ґрунті. Саме тому оповіді Георгія Боти треба сприймати водночас і як високовартісні художні тексти, і як емоційно-історичні документи епохи, і як спробу віднайти та повернути те, що було витіснене або призабуте в колективній пам'яті міста. І в цьому їхня культурна, мистецька й людська цінність.

Ця книжка належить до тих, що на межі між художньою новелістикою, мемуарною есеїстикою та краєзнавчим нарисом витворюють особливий жанровий синтез – жанр літературної хроніки міста. Кожна оповідь – жива сцена з минулого, відтворена з

особистих спогадів, архівних історій, народних анекдотів, фольклорних алюзій і легенд.

Письменник не конструює минуле як науковець, він відчуває й переживає його через інтонацію глибоко людського погляду на історію. Його герої – чернівчани різних епох і професій, представники того етнокультурного конгломерату, який створював унікальну атмосферу Чернівців. Через їхні мікроісторії проступає широка панорама суспільних потрясінь і змін: війни, знищення спільнот, радянські репресії, внутрішнє вигнання, але водночас – уперта й послідовна боротьба людини за пам'ять, віру та національну гідність.

Центральні мотиви книги – любов до життя, біль утрат, сила слова, внутрішній опір злу. У цьому сенсі книга Георгія Боти – своєрідна етична хроніка людської витривалості. Навіть у найгірші часи герої письменника залишаються людьми, не втрачають свого «Я», почуття гумору й здатності до співчуття.

Перед читачами – жанрово багатогранна книжка, де чи не кожна оповідь має риси історичної новели, міської легенди, фольклорної притчі, краєзнавчого етюд. Така жанрова гібридність дозволяє авторові вільно поєднувати документальність і міф, автентичну мову чернівецьких передмість і ліризм епічного оповідача, етнографічну точність і художню вигадку, внаслідок чого кожен текст набуває подвійної природи – оповідної й меморіальної.

Усі твори позначені стилістичною автентичністю, у якій важливу роль відіграє мова – барвиста, ді-

¹ Георгій Бота народився 21 березня 1966 року в селі Бояни, що неподалік Чернівців. Закінчив Новоселицьке медичне училище, тривалий час працював за фахом. Двічі обирався головою села Чорнівка. Член Національної спілки письменників України з 2023 р.

лектна, жива. Тут органічно співіснують українські, румунські, німецькі, єврейські та польські мовні відлуння, що відтворюють справжню словесну поліфонію Чернівців як багатонаціонального і багатокультурного простору.

У книжці відкривається широка панорама Чернівців – від аристократичного центру до передмість, від театрів і ринків до сімейних господарств і сільських доріг. Але ключовим чинником залишається людина – людина зі своєю долею, болем, мрією і тихою, часто невимовною любов'ю до рідного міста. Так, оповідання «Батько всіх черновіцян», яке пропонується увазі читачів «Нашого голосу», відтворює харизму історичного бургомістра Антона Кохановського, а водночас – і моральну атмосферу тогочасного міського життя, у якому гідність, доброчинність і людська близькість будували міцну ос-

нову влади. Маленька сцена, в якій селянин Михайло Іліка продає яблука на ринку, перетворюється на зворушливу історію людської взаємності, коли бургомістр, барон фон Ставчанський, купує в нього кошик яблук, а згодом сприяє влаштуванню весілля його доньки. Простий епізод, але з величезним символічним резонансом: людина з народу й високий чиновник спілкуються як рівні в душі взаємної поваги, що й становило дух Буковини у її кращому вияві.

Попри певну художню умовність усі ці історії мають документальний потенціал. Вони не претендують на академічну точність, але передають атмосферу епох, мікросоціологію повсякдення, менталітет буковинців, етику міжнаціонального порозуміння. У цьому сенсі книга Георгія Боти виконує важливу культурну функцію – зберігає й передає історичну пам'ять через художнє слово.

Георгій БОТА

БАТЬКО ВСІХ ЧЕРНОВІЦЯН

– Батько йде! Батько йде! – почув Михайло Іліка жваве збудження – відлуння людської бесіди торговців Ринкової площі Ringplatz, що перед Ратушею Черновіц.

– Бургомістр пан Кохановський йде! – знявши капелюха, повідомив сусід по прилавку та односельчанин з Горечого Урбана Петро Кауля.

Нарешті і Михайло побачив очільника міста і також зняв свого солом'яного капелюха.

– Що вартують ваші червонобокі яблука? – запитав Антон Кохановський барон фон Ставчанський українською.

Михайло розгубився. Він уперше побачив так зблизка бургомістра, і на мить Бог відняв йому мову. У голові зашуміло: «Сам начальник міста до мене заблакав – батько всіх черновіцян!» – подумав Іліка.

Побачивши, що продавець завмер, Кохановський повторив те саме питання румунською:

– Cât costă merele dumneavoastră, domnule?

Хоч Михайло добре розмовляв українською, але почувши з уст бургомістра рідну мову, «протверезів». Іліка відповів, по чому продає фрукти і простягнув Ставчанському барону одне яблуко:

– Скуштуйте, пане бургомістре, вони такі солодкі, як мед!

Антон Кохановський широко відкрив рота і вкусив яблуко. Михайло Іліка побачив, як по бороді «батька міста» потік сік і захоплено продовжував дивитися йому в рот.

– Саме такі яблука я їв у дитинстві у себе в Ставчані! Яка смакота! А як вони пахнуть – солодкий

аромат моєї юності! – ніяк не міг вгамувати свій подив очільник Черновіц.

Барон витягнув з кишені піджака пулярець і запитав продавця з Горечого Урбана, чи може він придбати яблука разом з кошиком, щоби його помічник міг донести їх до сесійної зали Ратуші. Пан Антон хотів пригостити своїх колег-депутатів міської ради та вразити їх соковитими фруктами свого дитинства.

Михайло Іліка продав яблука разом з кошиком. Кохановський потиснув йому руку й поцікавився:

– Звідки ви, пане, і як вас звати?

– Я з Горечого Урбана, пане бароне! А звуть мене Михайло, Михайло Іліка! – гонорово відповів селянин.

Йдучи дорогою з міста додому, чоловік не міг наїшатися, що розмовляв із самим бургомістром Кохановським.

Він крокував «солдатським маршем» та час від часу підносив долоню правої руки до носа, яка досі пахнула парфумами вельмишановного пана.

– Коби борзо дійти додому, поки дух бургомістра ще чутно! – говорив сам до себе Іліка.

Він так хотів похвалитися дружині та своїй красуні доньці Маріоарі, що сам бургомістр потиснув йому руку.

– Чуєш, Васіле, я розмовляв з Антоном Кохановським! Він у мене яблука купував! Він потиснув мені руку та обійняв мене! – трішки прибрехав Михайло, щоб вразити знайомого односельчанина, якого зустрів по дорозі вже в селі.

(Продовження на 24 с.)

БАТЬКО ВСІХ ЧЕРНОВІЦЯН

(Продовження з 23 с.)

Через декілька хвилин чоловік зустрів також свою сусідку Маріцу, яка йшла до кумпаратії Єцька Штільмана на Горечому Урбані.

– Ади, Маріцо, йду з Черновіц від самого бургомістра: ніс йому кошик яблук! Бігме не брешу, чисту правду кажу! Ось понюхай мою долоню, це він потиснув мою руку і на прощання поцілував в обличчя з обох боків! Як не віриш – запитай Петра Каулю, він все бачив! – Михай Іліка додав трішки «фарб», щоб бути більш переконливим у своїй розповіді.

Дома, лише зайшовши на подвір'я обійстя, чоловік одразу почав розповідати рідним історію зустрічі з бургомістром. Михай дав понюхати дружині та вісімнадцятирічній доньці Маріоарі свою долоню, яка ще пахла квітковим ароматом та почав дуже шкодувати, що взяв гроші за яблука від такого шановного пана.

– Тре було дати йому той кошик з яблуками задурно! Чо я не второпав це тоді? Диви, кіко яблук ще на дереві є!

Усі в Горечому Урбані тільки і говорили про зустріч Міхая Іліки з бургомістром Антоном Кохановським. Цю історію переповідали в селі, хто як хотів. Вона вже обросла «мохом неймовірності». Іноді, навіть, важко було повірити в те, що розповідали, але факт зустрічі, підтверджений односельчанином Петром Каулею, таки був насправді й тут нічого не вдієш.

Почуваючи себе на хвилі своєї популярності, Михай вирішив, що цю подію потрібно увічнити. Іліка пішов до сусіда Никанора Воронку, який добре малював і замовив картину, як бургомістр тисне йому руку на тлі кошика з червонобокими яблуками.

Незважаючи на піднесений настрій останніх днів після сенсаційної зустрічі Міхая з бароном на Ринковій площі, батько красуні Маріори мав одну серйозну гризоту: до його доньки сватався парубок з Горечого Урбана Матвій Унгурян. Цей хлопчина вже рік переконував вуйка Міхая, щоб той віддав за нього заміж свою доньку, але безуспішно: старий «уперся рогом» і не хотів про це навіть чути. А справа була ось у чім. Давно-давно, в роки молодості Маріоариного батька, а вірніше, коли її мама Санхірука дівочила до неї ходив батько цього хлопця. Тому Михай Іліка, тримаючи образ на колишнього кавалера своєї дружини, був категорично проти, щоб той став його сватом. Як кажуть – хоч трісни!

Молода пара не знала вже, що робити! Матвій просив місцевого священика, щоби той вплинув на

батька дівчини й дозволив їм побратися. Але Іліка був упертим і невблаганним.

– Шо, немає інших парубків в Горечому Урбані?! Ади, хлопець Мельничука, що на Пруті млин має, чом тобі не пара?! – кричав сердито Михай Іліка на доньку, коли та просила його дозволити побратися з коханим парубком Матвієм Унгуряном.

Одного разу закохані вирішили поїхати таємно від батька дівчини до самого бургомістра Антона Кохановського, щоб пояснити ситуацію та просити його, аби той допоміг уладнати справу.

– Тільки пан барон Ставчанський може з'єднати нас! – втішав Матвій свою красуню Маріоару, йдучи дорогою до Ратуші, де служив правдою і вірою громаді Черновіц «батько міста».

Молода пара довго чекала на сходах міської ради, бо очільник міста був зайнятий справами. А після того, як він звільнився, не допускали молодих людей до Ратуші через те, що Маріоара прийшла з дому босою до Черновіц, а заходити до міської управи в такому вигляді було не гоже.

Почувши від помічників, що привело молоду пару до Ратуші, Антон Кохановський витягнув з кишені гроші й розпорядився негайно купити дівчині взуття.

Бургомістр уважно вислухав Матвія та Маріоару. Він то плакав разом з дівчиною і парубком, то сміявся з розповіді про упертого батька. Він пригадав того чоловіка з Горечого Урбана, у якого купував яблука і на прощання сказав молодятам:

– Діти мої, йдіть додому! Все буде добре!

Через кілька днів з Черновіц до дому Міхая Іліки під'їхала карета. З неї вийшов поважний чоловік у чорному костюмі з довгим циліндром на голові.

– Ви пан Іліка? – запитав незнайомець.

– Так, пане, це я! – відповів наляканий несподіваним візитом Михай.

– Я прийшов до вас за дорученням пана бургомістра Антона Кохановського барона фон Ставчанського! Він передає вам і вашій родині найщиріші вітання, дякує вам за смачні яблука і просить, щоб ви не забули запросити його на весілля вашої доньки, пане Міхаю!

Від почутого у Іліки почали підкошуватися ноги. Він не міг повірити, що до нього на весілля завітає сам бургомістр!

– Санхіруцо, той Матвій Унгурян не передумав женитися з нашою Маріоарою? – несподівано запитав батько дівчини, – передай, щоб у неділю прислав сватів: робимо логодну – будемо пити слово!

Такого весілля в Горечому Урбані не було, відколи світ і сонце. Все село зібралося, аби подивитися на молодих та на вельмишановного гостя пана Кохановського – батька всіх черновіцян.

Степан ТРАЙСТА

В ОЧІКУВАННІ СВІТЛА

Опублікована у 2026 році у видавництві «Școala Ardeleană» в серії VERTICAL, збірка поезій *Перед світанком. Нетерміновий щоденник українського спротиву*. Поезія Оксани Стоміної в перекладі з української Міхаєли Гербіл стала однією з найважливіших літературних новинок румунського культурного простору. Ця книга – не просто добірка текстів, нав'язаних війною, що розпочалася у 2022 році, а цілісний внутрішній документ, який через точні дати – від березня 2022 до жовтня 2024 року – простежує хронологію болю, тривоги, страху й рідкісних митей надії, пережитих у реальному часі.

Оксана Стоміна – поетка та активістка з Маріуполя, міста, що стало символом руйнування, – пише зсередини власного досвіду. Вона жила там до повномасштабного вторгнення, створила родину й під час облоги свідомо залишилася, аби допомагати своїй громаді. Вона волонтерила, збирала ліки та їжу для людей, заблокованих під обстрілами, жила в укриттях і безпосередньо фіксувала жахи війни. Її чоловік, оборонець Маріуполя, потрапив у полон, і ця особиста травма стає емоційною віссю циклу «Листи до полону», де любов постає як очікування, як затримане дихання, як форма опору зникненню. До війни авторка вивчала дитячу психологію та педагогіку й працювала вчителькою – біографічна деталь, що пояснює тонкість, із якою вона відтворює крихітність дитячої невинності перед обличчям насильства.

Книга функціонує як ліричний щоденник існування. Війна тут не є фоном чи ситуативною темою – вона стає онтологічним станом, що змінює сприйняття часу, простору, віри й ідентичності. Ранок, традиційний символ початку та надії, з'являється знову й знову, проте світанок не приносить визволення, а лише підтверджує кошмар. Сама назва натякає на граничну мить темряви перед світлом – на болісне чуття, у якому надія не зникає, але відкладається.

Поетичні тексти книги передають широкий спектр емоцій і внутрішніх станів: тугу, біль, страх, сум і безсилля, а водночас – проблиски радості, любові та надії. Через образи руйнування й втрати, тілесності простору, світла й тіні, поетка створює емоційний ландшафт, у якому читач відчуває напруження, несправедливість, розгубленість і глибоку співпереживальність. Війна постає не як віддалена подія чи антураж, а як щоденне, живе відчуття втрати, страху і водночас опору.

Поезія Оксани Стоміної глибоко теологічна, але не побожна у традиційному сенсі; Бог постає співрозмовником, до якого звертаються із запитанням, болем і викликом. Вона показує, як любов і пам'ять стають формою спротиву, а дитячий погляд загострює трагічну силу війни, висвітлюючи несправедливість і жорстокість, що стають частиною буденного життя. Водночас у текстах відчувається живе дихання людяності: радість, здатність захоплюватися, маленькі жести милосердя й уваги до навколишнього світу – усе це утримує баланс між трагізмом і надією, між безсиллям і спротивом.

Важливим мотивом книги є стосунок із природою. Навіть під час війни вона зберігає здатність викликати захоплення й внутрішню радість. Прогулянки, спостереження за дрібними деталями життя, увага до світла, до руху тварин або білок у парку стають жестами збереження людяності й надії всередині хаосу. Це підкреслює, що поезія не лише описує страждання, а й фіксує життєстійкість духу, здатність знаходити красу посеред руйнування.

Образний світ книги цілісний і насичений: крила символізують і свободу, і смерть; дім – одночасно руйну й внутрішню ідентичність; міфологія переходу, ріки та човни, постать Харона – постійне перетинання межі між життям і смертю. Стилестично тексти написані вільним віршем із тональністю сповіді, риторичними запитаннями та повтореннями, що надають їм майже заклинального ефекту. Мова пряма, позбавлена декоративності, а чергування інтимного ліризму й апокаліптичної напруги створює внутрішній ритм, сповнений тривоги й драматизму.

Видання цієї книжки в Румунії – це не лише літературна подія, а й культурний та етичний жест. Серія VERTICAL під координацією Руксандри Чесеряну демонструє прагнення підтримувати літературу, яка захищає фундаментальні свободи та людську гідність і дає голос тим, хто переживає війну. Переклад Міхаєли Гербіл передає румунською мовою напругу, простоту й емоційну глибину оригіналу, зберігаючи автентичний голос авторки та роблячи його доступним для румуномовного читача.

Перед світанком – це свідчення, надломлена болем молитва, любовний лист і жест спротиву. Книга не прикрашає війну, а надає їй людського обличчя, повертаючи страждання ім'я й голос у світі, де насильство загрожує перетворитися на статистику. У цій напруженій тиші перед світанком поезія стає вартовою, передаючи біль, сум, тугу, страх і надію, роблячи читача співучасником переживання та спротиву.

Микола ВЕГЕШ, Ірина Люба ГОРВАТ

ПРОМЕТЕЙ СРІБНОЇ ЗЕМЛІ

(Продовження з № 380)

В ЕМІГРАЦІЇ

Як відомо, значна частина активних учасників національно-визвольних змагань українського народу після поразки Української революції 1917–1921 років змушена була залишити батьківщину й опинилася в еміграції. Міжвоєнна українська еміграція являла собою значне й унікальне історичне, соціально-політичне й національно-культурне явище у вітчизняній і всесвітній історії ХХ століття, викликане драматичними подіями Першої світової війни, революціями та громадянською війною в Росії і, головним чином, поразкою Української революції 1917–1921 рр. Скільки їх, наших співвітчизників, опинилося на чужині внаслідок цих подій? І хоча серед дослідників тривають дискусії щодо чисельності політичних емігрантів і біженців післяжовтневого часу з Росії загалом (у різних публікаціях ці цифри коливаються від 1 до 3 і більше мільйонів чоловік) та України зокрема, але достовірним є факт, що лише в перші повоєнні роки чисельність емігрантів з українських земель сягала 100 тис. чоловік. Загалом, за деякими приблизними даними, в європейських країнах на кінець 30-х років проживало понад 600 тис. українців (разом із корінним українським населенням)¹. Така ж доля спіткала провідних діячів і активних будівничих й захисників Карпатської України після окупації краю Угорщиною у березні 1939 р., в тому числі й Августина Волошина.

16 березня 1939 р. В. Гренджа-Донський записав у своєму щоденнику: «...української влади вже нема в Хусті, прем'єр Волошин виїхав кудись вночі»². Галицький журнал «Жіноча воля» повідомляв, що весь уряд Карпатської України «до останньої хвилини... був в обстрілюваному Хусті»³. Завдяки «Особовій справі А. Волошина» маємо можливість з'ясувати чіткий маршрут президента за кордон. «У зв'язку з окупацією угорськими військами Закарпатської України, – розповідав Волошин під час допиту в Лефортові 24 травня 1945 р., – я втік (стенографіст МДБ СРСР підбирав вирази сам – М. В.) в м. Прагу за маршру-

том: із Хуста в Клуж (Румунія) – Темешуара (Румунія). Потім поїхав в Югославію – в Белград, де пробув 4 дні. Із Белграда поїхав в м. Загреб, де пробув 7 днів. З м. Загреб переїхав до курортного містечка в Югославії Цирквениця, де пробув 11 днів. Опісля знову повернувся в м. Загреб і звідти через м. Відень переїхав в м. Берлін, де пробув півтори місяці. З Берліна поїхав до Праги в травні 1939 р.»⁴.

А. Волошин на світанку 16 березня виїхав до Великого Бичкова, де він востаннє в житті провів бо-гослужіння на рідній землі, дізнався про падіння Хуста. Пізно ввечері 16 березня міст через Тису перетнули у складі колони відступаючих чеських вояків і чиновників кілька автомобілів, на яких їхали урядовці Карпатської України, серед них і машина, що везла А. Волошина у супроводі його давнього друга і багаторічного сподвижника А. Штефана⁵.

23 березня 1939 р. префект Мараморощини повідомляв коменданта жандармерії у Клужі Геріта, що «16 березня 1939 р. приїхав в Румунію колишній прем'єр-міністр уряду Карпатської України д-р Волошин з іншими міністрами. Вони залишили в префектурі Сигету дві малі машини «Аеро», просячи нас їх залишити в себе. Одна з машин в доброму стані і може бути використана жандармерією. Враховуючи, що А. Волошин покидає наше місто, маємо честь і просимо Вашого дозволу, щоб вирішити, що робити з цими машинами: залишити собі, чи передати їх військовим»⁶. Того ж дня префект повідомляв митну службу в Сигеті, що в місцевій префектурі «знаходиться машина НР 15581, залишена урядом Волошина. Машина рахується приватною власністю політичної організації (УНО – Авт.), очолюваної М. Туликом (УНО очолював Ф. Ревай – Авт.). Однак вони є втікачами з Карпатської України, тому на нашій території втратили права на машину. Ми будемо нею користуватися до тих пір, поки ця проблема не буде вирішена»⁷. Останній документ, який пощастило віднайти в Державному архіві Бая-Маре, стосується повідомлення митниці Сигета до префекта за 23 березня 1939 р., в якому ставилося єдине питання: «Що Ви зробили з машиною М. Тулика?»⁸. Відомо, що А. Волошин і окремі члени його крайового уряду

¹ Енциклопедія українознавства. Т.2. Перевидання в Україні. Львів, 1993. С. 634.

² Гренджа-Донський В. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України: щоденник / Зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-Донська. Вашингтон: Видання Карпатського Союзу, 1987. С.264.

³ Жіноча воля. 1939. Ч. 4.

⁴ ЦАМГБ РФ. Н – 17681. Л. 11-12.

⁵ Федака С. Августин Волошин. Карпатська Україна. Документи і матеріали. Хроніка подій. Персоналії. У двох томах. Т. 2. Ужгород: ПРАТ «Видавництво «Закарпаття», 2010. С. 146.

⁶ Arhivele de Stat Maramures. Fond Prefectura. Act. 33/5148. 1939.

⁷ Arhivele de Stat Maramures. Fond Prefectura. Act. 33/5148. 1939.

⁸ Arhivele de Stat Maramures. Fond Prefectura. Act. 33/5148. 1939.

успішно перетнули кордон Румунії і їх щиро прийняла Югославія. Журнал «Жіноча воля» повідомляв, що «о. д-р А. Волошин святкував Великдень в Югославії»⁹. Із Сигета А. Волошин і його супутники через Великий Варадин, Клуж, Арад і Тимішоару дісталися до Югославії і зупинилися в Белграді на чотири дні, а потім А. Волошин разом з А. Штефаном поїхали до Загреба, де пробули цілий тиждень.

30 березня 1939 р. Августин Волошин опублікував у «Вістнику українського товариства «Просвіта» в Загребі своє «Великоднє звернення до українців Югославії». «Божому Провидінню, – писав А. Волошин, – подобалося знову досвідчити нас. Ми знову втратили свободу, що нею втішалася вітка українського народу в Карпатах. Ми її втратили, але тільки під напором численнішого й сильнішого ворога. В окупаційне ярмо не пішли ми добровільно. Ми улягли в нерівній боротьбі, а українські Герої сучасності дали нам новий приклад, як маємо стремитися до нашого національного ідеалу. Бо свобода родиться й закріплюється лиш у крові й терпінні. Голгофа українського народу є ще не скінчена... Прийде й час, твердо вірмо, національного воскресення Української Нації. До тої світлої хвилини приготуємося, плекаючи в собі громадянські чесноти дисципліни, організованости, єдності. Творім національний моноліт, щоб у рішаючий мент одним серцем і одною душею посягнули ми по наше право, а осягнувши його, були в силі й боронити його»¹⁰. Подякувавши українцям Югославії за підтримку національно-визвольних змагань закарпатських українців, Августин Волошин завершив своє звернення пророчими словами: «Високо тримаймо національний прапор, а воскресне Україна!»¹¹. А газета «Нова зоря», що видавалася в Галичині, писала про перебування А. Волошина вже в Берліні¹². Тобто із Загреба А. Волошин поїхав до курортного містечка Цирквениця. Звідти він 11 квітня виїхав до Відня, а відтак до Братислави. Потім А. Волошин відбув до Берліна, де прожив півтора місяці. У квітні 1939 р. тут відбулася зустріч А. Волошина з П. Скоропадським, на якій обговорювалися останні події в Карпатській Україні та її майбутнє¹³.

Августин Волошин сподівався на те, що Угорщина здійснила інтервенцію без відома Гітлера, який обіцяв свою підтримку, і намагався зв'язатися з ним. Разом з Ю. Реваєм, С. Клочураком і А. Штефаном Волошин підготував меморандум, у якому писав: «Як відомо, у березні 1939 року територія Карпатської України була окупована угорськими військами. Окупація проводилася насильно, супроти волі всього

Священники Августин Волошин та Анастасій Ключик
у Празі, 1940 ві роки
Osbm.in.ua

населення Карпатської України. Кривава окупація, безжалісні переслідування українського народу, безтактна поведінка представників угорської влади відношенню до корінного населення, відсутність в угорських урядовців усякого соціального чуття, а також економічна відсталість Угорщини стали результатом того, що з часу свавільного захоплення Карпатська Україна перетворилася на вогнище напруги... Угорські власті показали себе непривабливим фактом, коли під час окупації Карпатської України були розстріляні або нечувано жорстоким чином замучені тисячі українців, у тому числі культурні організації та товариства, серед них більше 300 читальних залів культурного товариства «Просвіта», заборонили будь-яке видання української літератури і преси, закрили всі українські народні, спеціальні та середні школи, відмінили церковні відправи на українській мові, а тепер, навіть, не дозволяють говорити на рідній українській мові та співати українські народні пісні.

Натомість у краї вони розпочали нечуваний терор, тисячі інтелігентів позбавили засобів існування, до коронованих земель вивозять цінні речі, а тепер грабують і ліси, що складають найцінніше багатство природи Карпатської України. В економічному і соціальному відношенні угорські власті знизили життєвий рівень у Карпатській Україні до довоєнного показника. Угорський королівський уряд розглядає Карпатську Україну з перспективи 1914 року. Ось чому в країні не видно ніяких ознак на покращення умов життя. Підсумком цих обставин є те, що Угорщина не в силі завоювати симпатії населення країни. Наслідки, котрі випливають звідси, очевидні... Винятково можливим вирішенням ситуації, яка склалася, є відокремлення Карпатської України від Угорщини...».

(Далі буде)

⁹ Жіноча воля. 1939. Ч. 5.

¹⁰ Волошин А. Великоднє звернення до українців Югославії. Августин Волошин. Твори. Ужгород, 1995. С.385.

¹¹ Там само.

¹² Нова зоря. 1939. 27 квітня.

¹³ Федака С. Назв. праця. С. 146.

Алла АНТОФІЙЧУК

МУЗЕЙНИЙ ПРОСТІР ЯК РЕСУРС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У сучасній освітній практиці дедалі більшого значення набуває інтеграція навчального процесу з культурним середовищем. Уроки української мови та літератури можуть виходити за межі класної кімнати й набувати форм культурного досвіду, у якому поєднуються мовлення, пам'ять і простір. Одним із найефективніших освітніх середовищ для такого навчання є музей. Музейний простір містить у собі багатий текст культури: експонати, архівні матеріали, листи, світлини, рукописи, аудіо- та відеоматеріали. Усе це створює особливе середовище, де слово постає у живому історичному контексті.

Музей можна розглядати як своєрідний комунікативний простір, у якому відбувається зустріч учня з культурною спадщиною. Тут мовні явища перестають бути абстрактними й набувають конкретності через дотик до історії, біографії митця, епохи. Наприклад, під час відвідування літературного музею школярі мають змогу побачити рукописи письменників, їхні листи, особисті речі, перші видання творів. Такий досвід формує відчуття реальної присутності автора в культурному просторі та поглиблює сприйняття художнього тексту.

Музейний урок може стати ефективним засобом формування мовної, літературної та культурологічної компетентностей учнів. Робота з музейними експонатами сприяє розвитку спостережливості, уміння ставити запитання, аналізувати текст і контекст, формулювати власні судження. Учні навчаються читати культуру як складну систему знаків, у якій слово взаємодіє з образом, документом та історичним фактом.

Практика використання музейного простору у навчанні може мати різні форми, однією з яких є **урок-екскурсія**, під час якого вчитель поєднує пояснення літературного матеріалу з безпосереднім оглядом експозиції. Наприклад, вивчаючи творчість письменника, учні можуть працювати з його листами, фрагментами рукописів або фотографіями. Такий підхід допомагає відчувати живу тканину літературного процесу й зрозуміти, що художній текст має свою історію створення.

Іншою ефективною формою вважаємо **мовно-літературний практикум у музеї**. Учнім можна запропонувати завдання, спрямовані на розвиток мовленевих умінь: описати музейний експонат, скласти

коротку розповідь про подію з життя письменника, написати листа від імені літературного героя або створити невеликий есеїстичний текст за мотивами побаченого. Такі вправи поєднують емоційне сприйняття з мовною практикою.

Цікавим методичним прийомом може бути **робота з документальними текстами**. Листи письменників, уривки зі щоденників, спогади сучасників дають змогу учням працювати з автентичними мовними матеріалами. Учитель може запропонувати школярам знайти в тексті цікаві мовні звороти, пояснити значення окремих слів або порівняти мовлення різних епох.

Музейний простір відкриває можливості й для **творчих проєктів**. Учні можуть підготувати власні мініекскурсії, створити презентації про життя письменника, укласти тематичний словничок або підготувати відеоекскурсію. Така діяльність розвиває дослідницькі навички та формує відповідальне ставлення до культурної спадщини.

Особливо важливою є роль музею у формуванні мовної та культурної ідентичності учнів. Зустріч із пам'ятками культури допомагає усвідомити безперервність традиції, відчувати зв'язок поколінь, зрозуміти значення мови як носія історичної пам'яті.

Теоретичні засади використання музейного простору в освітньому процесі можуть бути реалізовані через різні форми навчальної діяльності. Наведемо приклади завдань і фрагментів занять, які допоможуть учителю організувати роботу учнів у музейному середовищі.

1. Вправа «Експонат як текст»

Мета: розвивати мовленнєві навички опису та інтерпретації.

Учитель пропонує учням уважно розглянути один із музейних експонатів (рукопис, фотографію, лист, особисту річ письменника). Після короткого обговорення учні виконують мовне завдання:

- скласти усний опис експоната (5–6 речень);
- визначити ключові слова, які найточніше передають його зміст і культурне значення;
- сформулювати одне запитання до цього експоната, яке могло б стати темою дослідження.

Після виконання завдання кілька учнів презентують свої тексти, а клас обговорює різні варіанти мовного опису.

2. Завдання «Лист із минулого»

Мета: формувати навички письмового мовлення та розуміння історичного контексту.

Після ознайомлення з листами письменника або архівними документами учням пропонується творче завдання:

- написати короткий лист від імені письменника до сучасного читача;
- або створити лист-відповідь сучасного школяра до автора.

У роботах учні можуть використати лексику, пов'язану з культурним середовищем епохи, або фрази з оригінального листування.

3. Мініпроект «Живий коментар»

Мета: розвивати навички усного мовлення та публічного виступу.

Учні об'єднуються в невеликі групи й обирають один експонат. Кожна група готує короткий усний коментар (1–2 хвилини), у якому:

- пояснює значення експоната;
- розповідає про подію чи людину, з якою він пов'язаний;
- додає цікаву мовну або літературну деталь.

Фактично учні виконують роль юних екскурсоводів, що сприяє розвитку комунікативної компетентності.

4. Вправа «Слово епохи»

Мета: розширення словникового запасу.

Учитель пропонує учням знайти у музейних текстах або підписах до експонатів слова, що:

- пов'язані з культурою епохи;
- мають історичний або діалектний характер;
- є незвичними для сучасного мовлення.

Після цього учні:

- пояснюють значення слова;
- складають з ним речення;
- визначають, чи збереглося воно в сучасній мові.

Таке завдання допомагає побачити розвиток мови у часовій перспективі.

5. Творче завдання «Історія експоната»

Мета: розвиток уяви й мовленнєвої творчості.

Учитель пропонує учням уявити, що один із експонатів «розповідає» власну історію. Учні мають написати короткий текст (5–8 речень), починаючи зі слів: «Я – старий рукопис...»; «Я – лист, який подорожував багато років...»; «Я – книга, що бачила різні покоління читачів...».

Після виконання завдання учні читають свої тексти й обговорюють, як мовними засобами можна передати історичний настрій.

6. Рефлексійна вправа «Музей і слово»

Мета: формування культурної рефлексії.

Наприкінці заняття учитель пропонує учням завершити одне з речень:

➤ «У музеї я по-новому зрозумів(ла)»

➤ «Найбільше мене вразив експонат..., тому що...»

➤ «Цей музей допоміг мені краще відчувати...»

Такі короткі рефлексійні висловлювання допомагають усвідомити зв'язок між мовою, культурою та особистим досвідом.

Практичне застосування музейного простору в освітньому процесі можна продемонструвати на прикладі **інтегрованого уроку української мови та літератури**.

Тема уроку: Мова і світ письменника: читаємо експозицію як текст.

Місце проведення: літературний або меморіальний музей письменника.

Мета уроку:

- поглибити знання учнів про творчість письменника;
- формувати вміння аналізувати художній текст у культурному контексті;
- розвивати навички усного й письмового мовлення;
- виховувати повагу до культурної спадщини.

Тип уроку: інтегрований урок української мови та літератури (урок-екскурсія).

Обладнання: музейна експозиція, уривки з творів письменника, робочі картки із завданнями.

Хід уроку

1. Мотиваційний етап

Учитель звертається до учнів із запитанням:

➤ Чи може музей «говорити» до нас?

➤ Яку інформацію ми можемо отримати з експонатів?

Учні висловлюють припущення, після чого вчитель пояснює, що сьогодні вони спробують прочитати музей як культурний текст.

2. Робота з експозицією

Учні розглядають кілька експонатів: рукопис, фотографію письменника, перше видання книги.

Завдання для учнів

1. Опишіть один експонат у 3–4 реченнях.

2. Визначте слова, які найточніше передають атмосферу епохи.

3. Сформулюйте одне запитання, яке допоможе краще зрозуміти життя або творчість письменника.

Після виконання завдання учні зачитують свої тексти.

3. Мовно-літературний аналіз

Учитель пропонує уривок із твору письменника.

Завдання

➤ знайти в тексті образні слова або вислови;

(Продовження на 31 с.)

Лариса Міхаєла ТРАЙСТА-ІСПАС**КАРПАТИ МАРАМОРОСЬКІ***(фрагменти для вітру і тиші)*

карпати тут – не гори,
а старі кістки землі,
що пам'ятають, як Бог
вчив світ дихати вітром.

марамороський край –
це не карта,
це подих, який лишає смак смоли на губах,
це хмара, що несе хрест,
і пісню, яку не вміє перекласти жодна мова.

тут тиса говорить голосом жінки,
що втратила все – і все одно співає,
а іза – як дитина,
грається камінням, сміється, біжить до неї.

мара тиха, мов молитва,
ронішора – срібна і вперта,
вона не тече – вона пам'ятає,
де стояли колись прадіди,
з трембітою, що кричала до неба:
ми є.

а на верхах –
час стоїть у черевиках із туману,
дивиться вниз,
де люди ще не забули,
як дякувати землі без слів.

марамороський край –
це не кінець світу,
це його серце,
що стукає під рубцем історії,
і щоночі говорить до зірок:

пильнуйте нас,
бо ми – останні,
хто ще розуміє,
як звучить тиша між двома річками.

ШЕВЧЕНКО В РУМУНІЇ*(фрагменти з каменю і тиші)*

у бухаресті, край озера херестреу,
він стоїть – не камінь, а подих
між деревами, що говорять усіма мовами,
і все ж – розуміють тільки українську.

вітер торкає його лице,
як торкав колись лице степу,
а хвилі озера носять слова
з «Заповіту» – перекладені на воду.

у лугожі він мовчить –
але мовчанням, що може навчити
будь-який народ,
як бути народом після вигнання.

в сату маре –
його погляд прорізає туман,
наче перевіряє, чи ще живі
ті, хто читає напам'ять «Кавказ».

у сиготі марамороськім
він стоїть ближче до неба,
бо там гори,
і навіть хмари слухають його,
як діти, що вперше чують слово *воля*.

у негостині –
його оточують яблуні,
і здається, що кожна квітка – це літера,
а сад – ціла поема без крапки.

а в тульчі –
він дивиться на дунай,
на ріку, що знає всі дороги вигнання,
і, може, тому вона – найукраїнськіша з усіх вод.

шевченко в румунії –
це не статуї, не бронза, не постаменти,
це коріння, що проросло крізь кордони,
щоб нагадати:
мова – це теж пам'ятник,
але живий,
і поки нею хтось молиться або кохає,
він – дихає.

Тетяна КУПРІЙ

ВІДБОЛИТЬ

Все відболить... І слова не зроню.
Вже від образ нізачо не заплачу.
Любов сліпа, та я все явно бачу,
І на ромашці вже не ворожу,
На згарищі душі ставлю межу.

Жар догорів — лиш тліє тінь вогню,
Мов канули в літа щасливі миті,
Де ми були наївні та відкриті.
Гірку за мрію сплачено платню —
Тепер від тебе серце бороню.

В нетрях думок минуле защемить,
Озвуться рими невимовним сумом.
Та вже пронизливим не вдарить струмом,
І полум'ям образ не спопелить.
З багряними листям осінь відболить.

Міцними стануть нерви, мов граніт,
І зболена душа покине мушлю.
Новою підфарбую очі тушшю...
«Привіт тобі, мій неповторний світ!»
Хай від кохання тане скреслий лід.

Хай оживає знову дивна мить.
Звучать акорди тихі, незрадливі,
Де двоє поряд, де вони щасливі,

А навкруги — небес світла блакить
Й минуле більше рани не ятрить.

Все відболить...

* * *

Як ти там не питаю...
Там давно спокій втратила тиша.
Там у темряві ночі,
До світанку палає земля.
Ти в обіймах війни,
Зазираєш в лукаві їй очі.
Лиш молитва тебе
Виринає з лабетів її.
Притомився без сну...
Я ж бо лину думками до тебе.
Ти тепло їх відчуй,
Жаль, долонь не зігріє воно.
Повертайся живим!
Бо це все, що мені, любий, треба
І щоб там не було,
Ти себе від біди збережи.
І нехай сам Господь
Віджене небезпеку й тривоги,
Збереже на шляху
Від підступних, лихих ворогів.
Хай додому ведуть
Якнайшвидше українські дороги.
Найцінніше в житті
Чути серця твого кожен стук.

МУЗЕЙНИЙ ПРОСТІР ЯК РЕСУРС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

(Продовження з 29 с.)

- пояснити їх значення;
- визначити, як вони допомагають створити художній образ.

Далі учні обговорюють, як музейний експонат і художній текст доповнюють один одного.

4. Творча робота

Учні отримують завдання: «Експонат розповідає». Необхідно написати короткий текст (5–6 речень), у якому один із музейних предметів «розповідає» свою історію.

Наприклад:

«Я – старий рукопис, який народився на письмовому столі письменника...».

Після цього кілька учнів читають свої роботи.

5. Підсумок уроку

Учитель пропонує учням завершити речення:

- «Сьогодні я зрозумів(ла), що музей...»;
- «Найбільше мене вразив експонат..., тому що...».

Учні роблять висновок, що музей допомагає глибше зрозуміти літературу і мову епохи.

Очікувані результати

Після уроку учні:

- розуміють зв'язок між літературним текстом і культурним контекстом;
- удосконалюють навички опису, аналізу й інтерпретації тексту;
- усвідомлюють значення музею як простору культурної пам'яті.

Отже, використання музейного простору в процесі вивчення української мови та літератури відкриває широкі педагогічні можливості. Такий підхід поєднує навчання з культурною практикою, активізує пізнавальний інтерес учнів, сприяє формуванню цілісного гуманітарного світогляду. Музей допомагає побачити слово в його історичному, культурному й людському вимірі, а отже, робить урок живим, змістовним, емоційно насиченим і пам'ятним.

Михайло Гафія ТРАЙСТА

ЧАРІВНИЙ РУШНИК

(ОПОВІДАННЯ)

(Продовження з № 380)

Буває захворіє чоловік, вадь жона і не знає від чого, ходить до лікарів, до монастирів, до ворожок, та даремно. Або просто людина помре відразу наглою смертю, чи зубожіє за ніч, або навпаки, відразу стає добре, як у казці, стає багатую, сильною, щасливою та здоровою.

Ади так гостив Петро Мішулик – легінь, як дуб, здоровий, файний, веселий, засміяний весь час. Мав хату дубову, вкриту бляхою, у хаті помости, усі меблі вигемблювані, не тесані, як в інших, у «ціпцерів»¹ меблі купив, у Великих Вишавах, поля мав досить: дві ниви у Прицаринку та одна на Переході, сад на Павелковім, та пасовисько під каменем, мав своїх сто овець та вівчаря свого. Бились дівки за нього. А Лівія Кілучка гинула за ним, дуріла не інше, але він не звертав уваги на неї. Не дивився на жодну з дівок, тільки для Марії Полячкової мав очі, яка не була ні гарною, ні багатую, можна казати, навіть з бідного роду і поганю: висока, сухенька, чорнява та й усе, але очі!.. Очі в неї були сині, як небо, а коли гляне на тебе отими очима, то на душі стає приємно, немов ти потрапив до раю.

«Приворожила Петра, зачарувала його очима», – говорили баби та дівки, але Марія не була ворожкою, не розумілася на чарах, просто Петро закохався в неї – і все! Що поробиш?

І побрались – Петро з Марією, аж тут через тижень Марія захворіла. Дотоді не хворіла ні разу, а тоді відразу впала в ліжку і встати не може.

«Немає дівки хворої, ні жони здорової», – насміхались одні.

Інші говорили, що вона тільки вдає зі себе хвору, щоб Петро її обслуговував, бо, ади, возив її до лікаря Кермешія на Коштіль і до Сигота, й у Велику Баню, та пусто. Лікарі не знайшли ліків до її хвороби. Навіть хвороби ніякої не знайшли. Тоді пустились по монастирях, а опісля до ворожок, і так Петро попав до бабусі Палаги.

– Петрику, котрий би вам був найзапеклий ворог, як думаєш? – запитала Петра бабуса Палага.

– Не знаю, тетко Палагіє, не знаю! У мене ворогів не було, у Марії теж не знаю, аби були вороги.

Бабуса Палагія була хитрою жоною і здогадувалась скоро у будь-якому ділі.

– А котра дівка найбільш любила тебе, коли ти був легінем? Котра гинула за тобою найбільше?

– Та думаю, що Лівія Кілучка, казала, що як ей не засватаю, то покінчить зі собою, а гріх впаде на мою душу.

– Ага, – агакнула бабуса Палага. – А на весілля до вас приходила?

– Так, була на весіллі, – сказав Петро.

– Но, то від неї лихо! Щось мала підсипати, або підкинути. Ти домосятіє робив, після весілля?

– Робив! Приходив священник і освятив хату та все домівство, але даремно.

Но тоді, щось інше буде, – поміркувала бабуса, і враз питає: – А чи не подарувала вона тобі або Марії що-небудь?

– Та подарувала, здається, верету бавовняну з квітами вишитими на краях.

– А чи стелить твоя Марія ту верету на ліжку, де ви спите?

– Та стелить, бо верета дуже гарна, Марія любить її.

– Но, то і є, Петрику любий! Йди додому, візьми верету та піди у четвер в опівночі, деь на перехрестя, запали верету, щоб згоріла вся, а опісля візьми попіл і розкинь його на всі чотири вітри, але при цьому говори:

*«Хай лихо вітер рознесе,
На чотири краї світу,
Чотирма дорогами,
Щоб більше не вернулось,
До Петрової хати,
До Петрової жони Марії,
А тій, що лихо зробила,
Прости їй, Господи,
Як я їй прощаю..»*

– Аж ти зможеш простити її, то і Бог їй простить, а якщо не зможеш, то Господь Бог її покарає, – сказала Петрові бабуса Палагія.

Але видно, що Петро простив дівці Кілучковій, бо та не погостила лихо, а після того, як Петро зробив те, що йому сказала бабуса, Марія піднялася на ноги, почала газдувати і більше не хворіла. Велику силу мають такі речі, аби ти знав, бабин, Іванку!

Цвіт папороті на рушнику, або на іншому вишиванню, не значить нічого, єї немовби й не було там,

¹ Ціпцер – німець.

вона тільки для краси, айбо саме вона є початком зла – коренем благословіння та прокляття, яке стоїть у тижневому віночку, що вишитий округ квітки папороті. Кожну з квіток віночка треба вишивати у кожний з дня тижня: від понеділка до неділі, кожну квітку треба вишити після заходу сонця промовляючи:

*«Баю, баю – вишиваю,
Всіх милих благословляю,
А ворогів проклинаю:
Яке моє шиття –
Таке їхнє життя.
Аж єс мій миленький,
Абес здоровенький!
Аж єс мій ворог,
Аби з тебе порох!
Аж єс мене збрехав,
Абес щастя не мав!
Абес довго жив,
На ногах ся сушив,
Як конарь² у лісі,
Як гриб на горісі,
Аби тя люди обходили,
Аби тя чорти любили!
Баю, баю – вишиваю,
Всіх милих благословляю,
А ворогів проклинаю...»*

Це мене Бабуся Палагія навчила, а вже тоти чотири пташки, то із Чорної Книги азорієльської. То одна є пташка неба, друга пташка землі, третя вогню, а четверта води, між ними написано, те, що ти прочитав.

***

Коли я докінчила вишивати цей рушник, то вимила його в сімох вранішніх росах та висушила на сімох ранкових промінцях святого сонечка, як мене навчила моя бабуся Палагія, і вийшла перед Василя Йосипкового.

– Ой, Марічко, я висихаю за тобою, не можу ні їсти, ні пити, ні спати, тільки ти в мене на думці та на очах, – почав підбріхувати Василь.

– І я за тобою, Васильку, – посміхаюся я.

– Ну, тоді, як зробимо, абих ся зустріли на самоті?

– Аж хочеш увидимосся, Васильку, – продовжую, я посміхатися.

– Ну, тоді прийди завтра уночі у Каїлу Жолоб, під грушу, там буду чекати на тебе.

– Ні, Васильку! – відповідаю я. – Чекай мене після завтра вночі у себе вдома.

– Ти прийдеш до мене? – здивувався Василь.

– Прийду, Васильку, а чому б не прийти? Лиш чекай мене.

– Добре, Марічко! – зрадів Василь.

На третій день, після того, як добре стемніло, я взяла вишитий рушник та пляшку горілки афінянки, в якій мочився сім днів качачий клонц, бо хто п'є такої горілки, більш не може без неї жити, як качка без води, і подалася до Василя.

Налила їм йому афінянки, ніби-то й собі та ходжу, повожуся, як господиня у своїй хаті.

– Пий і ти, Марічко! – заохочує мене Василь.

– Вип'ю, Васильку, вип'ю, але пізніше, хочу радуватися на тверезу голову.

– Радуйся, Марічко, радуйся! – посміхається Василь, а сам перекидає чарку за чаркою.

– Васильку, я знаю, що ти мене не візьмеш, але я дуже тебе люблю і хочу, аби ти мав «емлеток»³ від мене.

– Що за емлеток? – дивується він.

– Ади, оцей рушник. Я для тебе вишила його!

– Для мене? – зрадів він.

– Для тебе, для тебе, Васильку! Ану причепи його на стіну, ось там, над столом, щоб ти завжди його бачив і споминав мене.

Василь взяв та прикріпив цвяшками рушничок над столом – і дивиться на нього милується ним, аж тут хтось стукає у двері.

– Васильку, ану виходь, маю оруду з тобою, – почувся голос мого вуйка Олексі Бервенюка.

То я підмовила вуйка піти за мною, і постукати у двері.

Василь вийшов у сіни, а я відкрила вікно – і туди тобі, Марічко, дорога!

– Чому ти втекла, Марічко? – питає Василь, коли ми зустрілися, десь через тиждень.

– Я перелякалася, щоб вуйко не зайшов до хати, – брешу йому.

– А ти прийдеш знову?

– Прийду, прийду, Васильку, – брешу я.

Але Василь не чекав мене багато, бо почав ночувати корчмами, почав пити, а як гроші закінчилися, почав все продавати та носити до корчми. Спочатку продав воли на радість сусідам, бо ті ревіли голодні, наче два пароплави. Потім продав віз, сани, плуги та інше начиння. Опісля, п'яний побив лісника Чоломкала, і його засудили на шість місяців тюрми, а коли повернувся, став мов не свій. Весь час сидів у корчмі мовчазний і пив. Продав усе! Всю землю. Продав і пропив та програв у карти, бо в тюрмі присохтувався грати в карти.

(Продовження на 35 с.)

² Конарь – суха гілка.

³ Емлеток – (угор.) пам'ятка.

Олімпія ІВАНІЧУК

Святкування Великодня в Рогожештах

Великдень у рідному селі Рогожешти мешканці відзначають з великою любов'ю та відносяться з повагою до цього видатного традиційного свята.

Більшість віруючих виражають свою любов і шану через повсякденні дії: вони завжди чисті тілом і душею. Перед Великоднем, від першого тижня посту до Святої Суботи, дотримуються строгого посту; намагаються не сваритися, не обговорювати, не бути заздрисними, не присвоювати чуже, не сміятися з літніх людей, не чинити зла, допомагають тим, хто потребує допомоги. Віруючі утримуються від споживання м'яса, яєць, молока, молочних продуктів, риби та алкогольних напоїв. Деякі жінки дотримуються суворого посту: в обід готують пісну страву, наприклад, варену картоплю, галушки, проціджений суп, чай, а ввечері випічку або галунці з повидлом з декількома краплями оливкової олії. У п'ятницю іноді їли лише один шматок хліба з чаєм, а в суботу ввечері – грінку хліба з повидлом.

У четвер перед Великоднем господині фарбують яйця переважно червоного кольору, що символізує кров розп'ятого Ісуса Христа, а також синього, рожевого та зеленого кольорів. У Велику п'ятницю священник проводить службу з винесенням Плащаниці символізує зняття Спасителя з хреста та його поховання. Віряни сумними йдуть до церкви, несучи свічки. Під час служби серце й душа віруючих сповнені смутку, співають тихі пісні про страждання і смерть Христа.

Від ранку суботи господині готують усе для освячення: студенець, галушки, ковбасу, печеню, бабки, писанки, хліб, невелику свічку. Страви печуть у глиняних горщиках, ставлять у піч, замащують, щоб не втратили тепла. Увечері відбувається нічна служба Воскресіння Христового. Віряни йдуть до церкви

з чистими серцями, несуть кошики зі стравами та свічками. Після служби вдома газдиня виймає все освячене з кошика і кладе на тарілки. Освячені продукти розподіляють між членами родини і навіть дають тваринам. Насамперед беруть по галунці та стукають їх одне об одне, промовляючи: «Христос воскрес!» «Воістину воскрес!». Далі їдять ковбасу, овечу бринзу, студенець, печеню, галушки, витягнуті з печі до світанку, щоб вони залишалися гарячими, бабки та пиріжки. Після цього годують худобу, тварин, і йдуть відпочивати.

Відпочивши, після обіду йдуть до церкви і беруть зі собою писанки, кладуть їх у церковний посуд. З писанок вибирають найкращі для святкових колекцій.

Після служби молодь веселиться коло церкви. Береться за руки, танцює й співає:

Вербова дощечка, дощечка,
Ходить по ній Настечка, Настечка,
Та все собі ля, ля, ля, ля, ля –
На милого надія, надія.

Він із Києва приїде, приїде,
Щось Насточці принесе, принесе,
Принесе їй чобітки, чобітки,
З київської роботи, роботи.

Взула Настя чобітки, чобітки,
Червонії чобітки, чобітки,
А на грудях пацьорки, пацьорки,
Червонії пацьорки, пацьорки.

Взула Настя чобітки, чобітки,
А на грудях пацьорки, пацьорки,
З милим весело йдуть, вони йдуть,
Бо сьогодні шлюб беруть, шлюб беруть.

Настя з білим віночком, віночком,
Милий з щирим серденьком, серденьком,
З церкви йдуть вже звінчані, звінчані,
Будуть жити в любові, щасливі, щасливі.

Дівчата роблять рухи, ніби приміряють чобітки, танцюють і співають, весело пересуваючись по колу. Молоді пари тримаються за руки, рухаються в танці по колу. Радість і веселощі панують повсюди.

Такі традиції зберігалися до 1971 року. Потім уже не було з ким танцювати, бо рогожештські діти на-

вчалися, обряди віддалялися від життя, а традиції передавалися лише в окремих родинах.

У перший день Великодня в Рогожештах ніхто не ходить у гості, присвячуючи час молитві та сім'ї. Другого дня вже дозволено відвідувати родичів і сусідів.

У Великодній понеділок, який ще називають поливаним понеділком парубки та дівчата, старші й молодші, виходять на вулиці, де продовжують традиційні розваги. Хлопці поливають дівчат водою, парфумами, вигукуючи «Христос воскрес!». Дівчата відповідають: «Воистину воскрес!». Інколи додають приємні слова та побажання: «Бажаю тобі здоров'я і щастя». Дівчата дякують. Вважалося, що вода у великодній понеділок стає цілющою та оздоровлює людей.

Старші запрошують молодь до столу та до їжі. Під час святкування дівчина дає парубку найкращу писанку, а також гроші. Старші парубки беруть писанку і гроші, а найменші отримують писанку, пиріжки та частування.

У Великодній понеділок, після святкової служби, люди виходили з церкви, головна дорога, що вела

від церкви до подвір'я, зацвітала різнокольоровими квітами. Вулиці прикрашали гілками та квітами, створюючи святковий шлях від церкви аж до моста. Це була справжня краса, яку запам'ятовується назавжди. По обіді молодь зустрічалася, веселилася, обмінювалася писанками, танцювала і співала, підтримуючи традиції святкування Великодня.

Ярослав Пстрак. Обливаний понеділок

ЧАРІВНИЙ РУШНИК

(Продовження з 33 с.)

Коли вже не мав, що продавати, впав у ліжко хворий. Ніхто й не думав, що виживе. Насилу годували його сусіди. Але не міг їсти, хіба трішки чаю, супу чи молока. Тоді пішла і я до нього.

— Прийшла єм, Васильку, як єм обіцяла, тільки не серед ночі, а серед білого дня!

Василь, якось гірко, болісно посміхнувся. Я вже тоді була віддана за твого дідуся Михайла Ретіка.

— Васильку, то я тебе напоїла афинянок в якій стояв качачий клонц, абес не годен жити без горілки, як качка без води. А цей рушник, який я залишила тобі на «емлеток», є проклятим! Він тобі приніс усе горе, усі біди, бо і ти, Васильку, стільки біди накоїв моїм сестрам, і мене хотів обманути, але, як то кажуть: «хитра видра, але й сарна не дурна».

У Василевих очах закрутилися сльози.

— Я заберу свій рушник, Васильку, а ти одужуй поправся і стань чоловіком. Піди до попа і присягни, що більше не меш пити, воно допоможе, побачиш!

Через тиждень Василь одужав і пішов зі села. Повернувся через три роки, продав хату і все, що мав,

і пішов знову у світ. Кажуть, що оселився десь біля великої Орадії, купив хату і найнявся працювати на якусь фабрику.

Так, аби ти знав, Іванку бабин, што сесе за рушник, — докінчила бабуся свою історію.

— А він не наводить лиха? — запитав я бабуся.

— Ні Іванку, ні, бабин, бо рушник ніхто вам не подарував, ні на добро ні на зло. Твоя мати знайшла його на «поді» і повісила на стіну для прикраси, і він тепер немає ніякої сили ні доброго, ні злого зробити.

Після довгої мовчанки, бабуся сказала:

— Але я цей рушник дарую тобі зі всіма моїми благословеннями. Він буде твоїм оберегом. Куди тебе життя поведе. Носи його зі собою, та будеш мати успіх у всім, куди пійдеш.

— А мати дасть мені рушник?

— Дасть, Іванку, дасть, будь впевнений, що дасть.

* * *

Через кілька років, коли я вирушав до ліцею і лагодив свою картонову валізку, з речами, які були мені потрібні в гуртожитку, мати подала мені рушник.

— Бери, Іванку! Мені приснилася твоя бабуся Марія, яка зникла до твого народження, і сказала мені уві сні: «Одо, віддай рушник Іванкові, бо той рушник — його стежина до щастя».

Торонто,
червень 2024 р.

Мірча СТРЕЙНУЛ

ВОВК ГУЦУЛЬСЬКОГО КРАЮ

(Продовження з № 380)

На сході тіні ночі вже видиралися на небо. Північ вкривалася пухкими, лінивими хмарами. Захід чекав на чарівні табуни, що мали пожерти його жаровні з вогнем. Яруги наповнилися важким, зеленкуватим вечором.

— Пане, вертаймося додому, — прошепотів Йосип, якого тривожили нічні примари. — Нам іти через небезпечні місця, не годиться баритися.

— Цієї ночі ми лишимося тут. Глянь, який велетенський місяць сходить. Я знайшов білчине гніздо — повне ліскових горіхів. Ходімо поїмо. Може, й горіхів знайдемо.

— Тут нас роса не дістане. Згорни й собі цигарку, Йосипе. Це польський тютюн, дорогий, — і, дивлячись у небо, зітхнув: — Місяць дощить вогнем на лісі.

— Так. То холодний вогонь, що сушить душу й хворобить серце.

— У таку ніч не добре вмирати — мара ходить стежками й забирає тебе зі собою до її краю, де не ступає нога ангела.

Сerpнева зоря відірвалася від небосхилу й згасла над південним лісом.

— Впала в проклятий ліс, — здригнувся Йосип.

— Туди і я колись піду, — промовив згодом гуцул, і в голосі його було щось схоже на тугу.

— Господи, борони! — злякався наймит. — Хочеш, щоб тебе схопили бурі, або щоб поцілувала тебе Пава Світанку — та, що має чоло з туману й губи з інею? Вона зробить з тебе нічного пана, і ти підеш шляхом духів, танцюючи з ними в колі.

— Інколи краще йти дорогою духів, ніж жити серед людей. Запам'ятай це, Йосипе. Але лишімо те й порадіймо красі ночі. Чуєш, як кричить яструб? Мабуть, сниться йому його цариця.

Вончік глибоко затагнувся цигаркою й при її світлі побачив, що Йосип плаче.

— Що з тобою, хлопче?

— Пане, не говоріть більше про проклятий ліс... — і плач вирвався, повний, нестримний.

*

Янка ще не спала. Місяць став навпроти вікна, й обличчя жінки засяяло, мов вода в криниці, а чорне густе волосся набрало блакитних відблисків. Надворі

було світло, як удень. У хаті кутки дзижчали й були ворожі — з глибокими, непроглядними тінями, тож жінка все нишпорилася по них неспокійним поглядом.

«Вончік не приходить!» — і розстебнула сорочку на грудях, що пекли.

«Блукає ярами й дивиться на місяць...»

Почувши кроки, підвелася на лікті.

«Ні. То не він. Борсук чи лисиця...»

Зариваючи чоло в подушку, кусала полотно, аж розірвала.

«Так я йому серце розірву! Господи Боже, чому мені судилося так страждати?»

Кобила заржала в стайні — й жінка здригнулася, мов від батога.

Господи, цей місяць, що ллється крижаними хвилями крізь вікно! Гіркий дух у хаті, дзижчання кутків — усе доводило Янку до нестями, а тут ще й те дике, таємниче іржання, ніби тварина викликала духів землі, б'ючи копитом у дубову підлогу стайні.

Кобила знову заіржала — довго, болісно. Наче то була кобила з казки — так загудів її голос. Жінка вже не могла стриматися. Схопившись з ліжка, вона пішла у сіни й нишпорилася серед дров, доки не знайшла сокиру. Кобила іржала далі — дедалі дикіше й тривожніше. Янка ступила на подвір'я — біла, мов срібна мара; а волосся її палало чорним полум'ям. Місячне світло тремтіло у віконцях стайні. Земля була тепла, і світляки зорили трави.

Жінка відчинила двері й потонула в темряві.

У стайні раптом запала тиша. Худоба дихала легко, мов бачила сни про багаті пасовиська. Пуйка, відчувши небезпеку, стихла. Уникаючи Янки, вона підставила голову під місячний промінь і застогнала, немовби дістала кулаком у морду. Латунні гудзики на вуздечці, яку Вончік привіз із Вижниці, блиснули скляно — і Янка заплакала від люті:

«Про неї він дбає! Нова вуздечка з гудзиками, мов у панських коней. Ну нічого — я тебе нагодую, худобино!»

І почала бити її ногою в черево, лупцюючи з люттю, доки не втомила й не сперлася об стіну. Потім, розв'язавши, витягла кобилу на середину подвір'я.

— Ану ж бо, потворо! Хочу чесного бою з тобою! — і робила все, щоб розлютити її.

Спершу вдарила повідцем по очах, але тварина навіть не здригнулася — тільки тихо, по-людськи за-

стогнала. Потім біла дрючком по ногах, по дузі шиї, майже вирвала гриву, але Пуйка схилила голову й не хотіла реагувати – і це довело Янку до шаленства.

– Оце ти така?! – і, мов кішка, кинулася до голови кобили, втискаючи кігті їй в очі.

Тварина здригнулася й заржала так сильно, що загуділи всі гори й усі долини. Жінка скрикнула тріумфально. Піднявши сокиру, що блиснула, мов біле полум'я, вдарила. І ще раз. І ще раз. Потім – мов градом, аж хвилі крові залили їй руки. Ноги кобили підкосилися, і велетенське тіло з утомленим стогоном упало в росисту траву, сполохавши нічних метеликів. Жінка стала навколішки й почала чекати.

*

– Йосипе! – схопив Вончік наймита за руку. – Ти чув? У долині...

– Чув, пане! Наче крик по допомогу. Хтось у смертельній небезпеці й...

Гуцул уже не слухав – схопив сокиру й кинувся до яруги, немов переслідуючи примару.

– Пане, не залишайте мене! – голосив Йосип, але Вончік уже зник у темряві лісу.

Місяць котився загрозливо над деревами, чії гілки перепліталися, мов змії, утворюючи широкі темні склепіння. Над джерелами тонкі пасма туману повільно розпадалися й окреслювали дивні блакитні тіні, крізь які неквапно проходили царські олені й пастухи зір. Грубі, гострі трави різали Вончіку ноги, рани, в які проникала роса, пекли, мовби їх посолили, а духи лісу реготали різко й дико в чагарниках, коли кожен короткий стогін людини зорив темряву.

З-під каміння велетенської скелі, вкритої золотистим мохом, мати-земля з кротячими, дрібними й злими очима жадібно дивилася на чоловіка, що боровся з папороттю та путами в'юнких рослин. Щоб краще бачити, цар гномів перевернув червоний мухомор, і кілька лисиць загарчали, що їм трують очі.

Згодом з'явився і Йосип. Навколо нього танцювала сила-силенна примар і по диявольськи реготала. Одна, сміливіша, підставила йому ногу. Хлопець упав у кущ васильків Господніх, подряпавши щоки й чоло. Дерева почали блискавити з гнилих дупел, а місяць насупився за короною старого дуба й не виходив звідти, доки не рвонула буря.

– Пане-е-е... пане-е-е... – плакав голос Йосипа, а примари аж корчилися від сміху.

– Нехай і мавки приходять! Нехай і мавки! – кричав гном у німецькому вбранні з величезною люлькою, з якої клубочився синюватий дим.

– Йдемо! Йдемо! – і згряя вогнів опустилася на хлопця, затьмареного ніччю.

– Хі-хі-хі! – кривилася від утіхи мати-земля. – Приведіть його до мене, бо маю для нього дочку. Дочку з трьома очима, щоб не зурочити, й з волоссям жаб'ячим...

– Ха-ха-ха! – затремтів від сміху ліс. Один бук вирвав коріння з землі й схопив Йосипа. Хлопець ударився головою об камінь, і відразу місяць почервонів, бо кров Йосипа була молода й добра.

– Гей, буче! Ти вбив бідного земного! – і раптом у яру запала велика тиша.

Мавки і примари розчинилися в туманах, гноми сховалися в дупла, а дерева втратили мову. Лише мати-земля ще якийсь час бурмотіла, а потім сховалася під каміння, і місяць лишився сам, щоб омита ясним світлом мертвого. Ліс обірвав кілька листків, якими вітер прикрив рану хлопця, і зоря рушила з висоти сповістити про нову смерть.

Лисиця коротко гавкнула й лизнула чоло мертвого.

*

– Янко, чому ти це зробила?

Жінка чекала, що Вончік ударить її сокирою в тім'я, але чоловік довго дивився на коня з розтрощеним черепом і не ворухнувся. Янка поповзла до його ніг, намагаючись обійняти їх. Чоловік відсахнувся, мов від гадюки.

– Не мала ти вбивати, Янко. Навіщо вбила? Дивись – ти вся в крові. На тому світі такою й станеш перед Богом на великому суді, бо жодна вода не змиє крові.

– Ти мене не вб'єш, Вончіку?

– Ні. Я не хочу тебе вбивати.

– Вончіку, – закричала жінка, – убий мене. Убий мене, Вончіку!

– Ні! Я піду. І більше ніколи не повернуся. Ти будеш вдовою без мертвого, Янко. Вістка від мене буде лише тоді, коли я вб'ю змія з золотою короною на голові або куницю з адамантовими пазурами. Тоді зірветься велика буря – й ти знатимеш, що чоловік ще живе, живе з вовками, з ведмедями, з лисицями й куницями.

– Вончіку, не йди. Якщо підеш – прокляну тебе навіки.

– Там, де буду я, твої прокляття мене не досягнуть, бо дерева густі, як щітка, а вітер розвіє слова. Прощай, Янко. Я йду дорогою сну. Поховай падло й плач, як за людиною.

(Продовження на 39 с.)

ДУХОВНІ ДЖЕРЕЛА

Володимир АНТОФІЙЧУК

СОРОК МУЧЕНИКІВ СЕВАСТІЙСЬКИХ

У календарі християнської пам'яті особливо яскраво вирізняється 9 (22) березня – день Сорока мучеників Севастійських. Їхній подвиг, що стався на початку IV століття у місті Севастія, належить до тих духовних історій, у яких людська слабкість і велич віри постають поруч, відкриваючи драму, що не втрачає сили протягом століть.

Це була епоха, коли Римська імперія ще переживала хвилі переслідувань християн. У східних областях держави владу утримував імператор Ліциній, який вимагав від воїнів приносити жертви язичницьким богам. Сорок римських солдатів, молодих, загартованих у військових походах, відкрито відмовилися виконати цей наказ.

Вони обрали вірність Христові.

Покарання було жорстоким і показовим. Узимку воїнів вивели за місто і поставили в крижану воду замерзлого озера. На березі розпалили лазню – тепле сховище для тих, хто погодиться зректися віри.

Ніч опускалася повільно. Холод пронизував тіло, але в серцях мучеників горіла інша сила. За переданням, вони молилися і співали псалми. У темряві зимового неба їхній спів ставав тихою літургією, що підносилася над страхом і холодом.

Один із воїнів не витримав мук і побіг до лазні. Та, за церковним переказом, він помер, ледве ступивши до тепла. Але тоді сталося інше: один із вар-

тових, вражений мужністю мучеників, зняв із себе військовий одяг і став серед них. Число сорок знову стало повним.

Подвиг цих воїнів глибоко вразив християнський світ. Уже в IV столітті про них проповідували все-світньо відомі богослови Василій Великий та Григорій Ніський.

У слові на честь мучеників Василій Великий говорить про дивовижну силу їхнього братерства: «Сорок воїнів – але одна душа; сорок тіл – але одна воля». І далі він додає образ, який став одним із найвідоміших описів цієї події: «Лід був холодний, але віра була гарячіша; ніч була темна, але надія сяяла світліше за зорі». У цих словах відчутна головна ідея ранньохристиянського осмислення цієї історії: мученики вистояли завдяки особистій мужності й завдяки спільності віри.

У візантійській іконографії сформувався особливий образ: воїни стоять у крижаній воді, а над ними ангели тримають сорок вінців мучеництва.

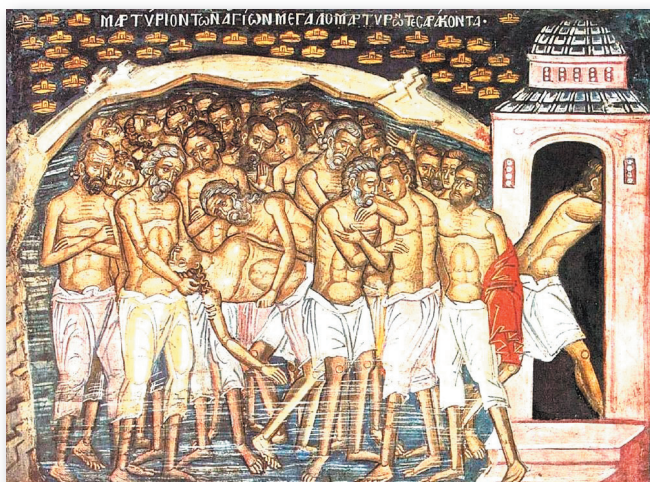
Це знак духовної перемоги. Лід стає образом випробування, а вінці – образом нагороди, що чекає тих, хто зберіг вірність.

Іноді на іконах показано драматичну мить: один воїн виходить із ряду, інший входить у нього. Ця деталь нагадує про свободу вибору, перед якою стоїть кожна людина.

Для ранньої Церкви подвиг Севастійських мучеників став прикладом того, як віра здатна перетворити місце страти на духовний храм. Саме тому проповідники IV століття часто описували їхню ніч на озері як своєрідну літургію мучеництва.

У біблійній символіці число сорок пов'язане з духовним очищенням і випробуванням. Сорок днів тривав піст Христа, сорок років Ізраїль мандрував пустелею у пошуках обіцяної Богом землі. У розповіді про Севастійських мучеників це число стало образом духовної повноти спільноти. Вони стояли не як окремі герої, а як братство, яке підтримувало один одного в найважчу мить.

Тому в іконографії часто зображують сорок вінців, які ангели тримають над головами мучеників. Вінці – знак перемоги, що народжується з терпіння.

**Сорок мучеників Севастійських.
Фреска монастиря Діонісіат. Афон. 1547 р.**

Пам'ять про сорок мучеників досить рано увійшла в духовне життя України-Русі. Їхні імена з'явилися в давніх місяцесловах, перекладених із грецької традиції, а їхній день згадувався у стародавніх богослужбових книгах.

У київській книжній культурі ця тема особливо приваблювала проповідників, адже поєднувала військову мужність і духовну витривалість – дві риси, які високо цінувалися у середньовічному суспільстві.

У барокову добу XVII–XVIII століть українські проповідники часто зверталися до образу Севастійських мучеників як прикладу братерства віри. У проповідях Іоанікія Галатовського та Антонія Радивиловського мотив духовного війська Христового звучить з особливою силою. Мученики постають у цих текстах як символ громади, одностайної й непохитної перед випробуванням. Так виникає характерний для українського бароко образ християнської громади як війська, що бореться не мечем, а вірністю істині.

У народному календарі день сорока мучеників поєднувався з очікуванням весни. У багатьох регіонах України пекли сорок маленьких хлібців або печиво у формі птахів – «жайворонків». Цей звичай поєднав церковну пам'ять із символікою весняного пробудження. Як птахи повертаються після зими, так і віра перемагає холод випробувань.

Історія Севастійських мучеників належить до тих духовних оповідань, які зберігають свою актуальність

Жайворонки

у будь-яку епоху. Крижане озеро в цій історії – символ світу, де людина стоїть перед вибором між страхом і вірністю.

Подвиг сорока воїнів нагадує, що найбільша сила віри народжується не в самоті, а в спільноті. Коли люди стоять разом, холод історії втрачає свою владу.

Історія Севастійських мучеників – це більше, ніж епізод ранньої християнської історії. Це символ, що пережив століття. Крижане озеро стало образом світу, де віра проходить випробування, сорок воїнів – образом братерства, яке не розпадається перед обличчям страху, сорок вінців – знаком перемоги, що народжується з вірності. Саме тому пам'ять про них залишається живою у літургіях, проповідях, народній традиції і в кожній історії людського вибору між страхом і правдою.

ВОВК ГУЦУЛЬСЬКОГО КРАЮ

(Продовження з 37 с.)

Місяць повільно ковзав до заходу, і над горами легка біла імла віщувала світанок. Зорі гасли на небі, запалюючись у хатах людей, що прокидалися йшли рубати ліс. Нічні стежки почали прозоро здійматися до місяця, щоб мертвим легше було йти до неба.

*

– Ось і Йосип, – здивувався Вончік. – Йосипе, коли ти помер?

Та хлопець усміхнувся й не відповів нічого з безмежжя своєї вічності.

На світанку гуцул дійшов до південного лісу. Перед тим як увійти в його темні межі, він зупинився, щоб востаннє поглянути на світ, який покидав. Долина була повна золотаво-рожевого туману – мов океан ніжної, майже ангельської крові. Кілька хат,

ледве видимих, здавалися кораблями, що пливли в безмежності, а гори спокійно хвилювали свої ліси.

Вончік довго дивився, мов на смерть.

Потім рушив далі.

З-поміж папороті вийшов вовк і промовив по-людськи:

– Ласкаво просимо, Вончіку! Ходімо – мідний ліс чекає на тебе. Хочеш бути мені другом?

Землянин жбурнув сокиру в кущі й пішов поруч із вовком. То був великий, гордий вовк, що прийшов сюди аж із лісів Великого Кучурова, де жив з одним хлопцем, Лукою Урятим. Той хлопець кликав його Ботошу, і Ботошу добре пам'ятав усе, бо південний ліс наділяв звірів людським розумом.

КІНЕЦЬ

Ця книга — присвята пані Марії К., у болісну пам'ять про вічне місто серед туманів.

З румунської переклав
Степан ТРАЙСТА

Василь ЛОПАТА,
І досі сниться...
Ілюстрація до поезії Т.Шевченка
«І досі сниться: під горою». 1987 р.